

Türk-İslâm Edebiyatında Ehl-i Beyt ve Muâdili Kavramları Şiire Taşıma Geleneği

Dr. Meliha YILDIRAN SARIKAYA*

Özet

İslâmî Türk edebiyatı alanındaki eserlerin çoğunluğu, Peygamber sevgisi etrafında teşekkül etmiştir denilebilir. Bu edebiyat içerisinde Hz. Peygamber'i konu eden çok sayıda edebî tür geliştirilmiştir. Na'tlar başta olmak üzere, siyer, hilye, şemâil, mevlid, mi'râc-nâme, hicret-nâme vb. türler bunlar arasında en tanınanlardır. Hz. Peygamber'le birlikte O'nun Ehl-i beyti yâni âilesi ve devam eden nesli de Türk-İslâm edebiyatında büyük bir saygı ve muhabbetle anılmaktadır. Bu makalede öncelikle Hz. Peygamber'in Ehl-i beyti'ni tanımlamak üzere kullanılan diğer kavramlar tanıtılmaktadır. Daha sonra örneklerden hareketle Ehl-i beyt ve benzeri kavramların şiirlerde yer alma sebepleri üzerinde durulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslâmî Türk edebiyatı, Ehl-i beyt sevgisi, salât u selâm, istimdâd ve istişfâ, tevellâ ve teberrâ.

Abstract

It can be argued that the most works of Islamic Turkish Literature were formed around the deep love for the Prophet. Many literary forms among which Na'ts, Siyer, hilye, şemâil, mevlid, mi'râcname, hicret-nâmê are well-known were invented within the framework of that kind of literature. In addition to the Prophet, his Ehl-i Bayt, namely his family, and their descendants are regarded with great respect and deep love as well in Islamic Turkish Literature. In this article, at first equal terms describing Ehl-i Beyt are introduced. Later, Ehl-i Beyt and equal terms in poets are studied with examples.

Key Words: Islamic Turkish literature, Ahl al-Bayt love, salât u selâm, istimdâd and istishfâ, tevellâ and teberrâ.

Eski Türk edebiyatı sahasında dinî muhtevânın ağırlıkta olduğu edebî eserlerin teşkil ettiği alan, bu edebiyatın bir şubesi olmak kaydıyla dinî-tasavvufî Türk edebiyatı olarak tanımlanmaktadır. Dinî-tasavvufî Türk edebiyatında, bir diğer adıyla İslâmî-Türk edebiyatı alanında verilen eserlerin ekseriyeti Peygamber sevgisi ekseninde teşekkül etmiş; Türk edebiyatı içerisinde Resûlullâh'ı konu eden çok sayıda edebî nevî/tür geliştirilmiştir. Na't-ı şerîfler başta olmak üzere, siyer, hilye, şemâil, mevlid, mi'râc-nâme, hicret-nâme, esmâ-i Nebî, hadîs-i erbaîn vb. türler bunlar arasında en tanınanlardır. Bu edebî türler arasında özellikle na't-ı şerîfler, yâni kasîde formunda söylenen Peygamber medhiyeleri,

* M.Ü. İlahiyat Fakültesi Türk-İslâm Edebiyatı Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi.

bütün edebiyâtımızda yaygınlık kazanma bakımından ilk sırayı almaktadır.¹ Na'tlar, klasik dîvan ve mesnevî tertibinde tevâhid ve münâcâttan sonra yer aldığı gibi doğrudan na't ile başlayan dîvanlar da mevcuttur.

Na'tların muhtevâlarına genel olarak bakıldığında, Hz. Peygamber'le birlikte O'nun Ehl-i beyt'i'ne hürmet ve muhabbet ifadelerinin de bu şiirlerde özel bir önem kazandığı görülür.² Na't-ı şeriflerin dışında, özellikle sûfi şâirlerin dîvânlarında yer alan ve Hz. Ali medhi sâdedinde kaleme alınan "Ali na'tları"³ ile on iki imâm övgüsüne tahsis edilen "na't-ı düvâzdehler" de güçlü bir Ehl-i beyt vurgusu barındırmaktadır. Bununla birlikte Peygamber âilesine duyulan muhabbetin dile getirildiği şiirler sadece yukarıda zikredilen türlerle sınırlı değildir.

Bu makale Eski Türk edebiyâtının en mühim edebî mahsullerinden olan dîvânlarda Ehl-i beyt vurgusu üzerinde durmayı hedeflemektedir. Bunun için de öncelikle söz konusu şiirlerde yer alan Ehl-i beyt kavramı ve bu kavramı karşılayan diğer ifade biçimlerinin belli başlılarına işâret edilecek, daha sonra Ehl-i beyt ve muâdili kavramların esas olarak şiire taşınma sebepleri seçilen örnekler çerçevesinde gösterilecektir.

Ehl-i Beyt-i Mustafâ Kavramı ve Diğer İfade Biçimleri

"Ev halkı" anlamındaki "Ehl-i beyt" terkîbi, İslâmî dönemden itibaren "Ehl-i beyt-i Mustafâ" mânâsıyla, Hz. Peygamber'in âilesi ve neslini tanımlayan bir terim olarak kullanılmıştır. Ancak "Ehl-i beyt" kavramının açılımı ile "Peygamber âilesini oluşturan unsurlar" arasında her zaman tam bir müttekâbiliyet söz konusu olmayabilir. Yâni "Peygamber âilesi" ile "Ehl-i beyt" kavramları birbirini eksiksiz karşılayan iki ifade biçimi olmayıp her ikisinin kapsamları hususunda görüş farklılıkları söz konusudur.⁴ Burada farklı görüşleri uzun uzadıya tartışmaktan sarf-ı nazarla, Ehl-i beyt kavramının açılımı hususunda Türk kültürü ve edebiyâtında yaygın olarak kabul gören yaklaşımı kısaca hatırlamak faydalı olacaktır.

¹ Bilindiği üzere Hz. Peygamber'e takdim edilen ilk medhiyye Ka'b b. Züheyr'e âittir. Resûlullâh Ka'b'ın, aynı zamanda kasîdenin ilk kelimeleri olan "Bânet Suâd" adlı şiirini dinlediğinde memnûniyet göstermiş ve teberrüken şâire bürde denilen çizgili Yemen hırkasını hediye etmiştir (bk. İsmail Kaya, *Bürde Kasidesi Terceme ve Şerhi*, İstanbul 1986, s. 26). Bu hüsn-i mukabeleden kaynaklanan bir cesâretle Ka'b'dan sonra müslüman şâirler arasında na't-ı şerif söyleme geleneğinin yerleştiği söylenebilir.

² Na'tlar, Hz. Peygamber'in medhi sâdedinde söylenen şiirler olmakla birlikte bu şiirlerde âli ve ashâbı da anılmıştır (bk. Emine Yeniterzi, *Dîvan Şiirinde Na't*, Ankara 1993, s. 339).

³ Eski edebiyâtımızda Ali na'tları ve muhtevâları hakkında genel bilgi için bk. Meliha Yıldırım Sarıkaya, *Türk-İslâm Edebiyatında Hz. Ali*, yayımlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2004.

⁴ Ehl-i beyt tâbirinin farklı tanımları için bk. M.Bahaüddin Varol, *Ehl-i Beyt Gerçeği*, İstanbul 2001, s. 33-110.

Ehl-i beyt kavramı Kur'ân-ı Kerîm'de, "ehlül'-beyt" ibaresi ve Hz. Peygamber'in Ehl-i beyti'ne delâlet ile Ahzab sûresinde yer almaktadır: "Ey Ehl-i beyt! Allah sizden sadece günahı gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor" (33/33). Söz konusu âyet tefsir literatürüne "tathîr âyeti" olarak girmiştir. Âyetteki "ehlül'-beyt" ibâresinin medlûlü, yâni "Ehl-i beyt" kavramının tanımı/kapsamı hakkında müfessirler; gerek sebab-i nüzûl, gerek dilbilimi, gerekse destekleyici rivâyetlerle farklı yorumlar/te'viller getirmişlerdir.⁵ Tathîr âyetindeki Ehl-i beyt kavramı, Ümmü Seleme rivâyeti⁶ ile tefsir edildiğinde âl-i abâ'ya karşılık gelmektedir. "Abâya bürünenler" şeklinde Türkçe'ye aktarılabilen "Âl-i abâ", Peygamberimizle birlikte Hz. Âli, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'den müteşekkildir. Ehl-i kisâ olarak da bilinen ve sayıları itibâriyle "Pençe-i âl-i abâ" veya "Hamse-i âl-i abâ" diye anılan beş kişinin Ehl-i beyt'ten oldukları, tevâtür derecesine ulaşan hadislerle sâbittir.⁷ Âyetteki "ehlül'-beyt" ibâresinin bu şekilde tavzîhi, hadislerle olduğu gibi tarihî vesîkalarla da desteklenen en güçlü yorum olarak öne çıkmakta⁸ ve şiirlerde de "Peygamber âilesi" ve "Peygamber evlâdı" mânâsıyla yer almaktadır.

Ehl-i beytin kapsamını belirleyen bir diğer âyet/delil ise Âl-i İmrân sûresinde yer almaktadır. Hicretin 9. senesinde Medîne'ye gelen Necranlı hıristiyanlarla "ya müslüman olmaları ya da cizye ödemeleri" konusundaki görüşmeler çıkmaza girince, Âl-i İmrân sûresinin, "De ki: Geliniz sizler ve bizler dahil olmak üzere, siz kendi çocuklarınızı biz kendi çocuklarımızı siz kendi kadınlarınızı, biz de kendi kadınlarımızı çağıralım, sonra da duâ edelim de Allah'tan yalancılar üzerine lânet

⁵ Tathîr âyetinin siyak ve sibâkı dikkate alındığında, bu tâbirin öncelikle Peygamber hanımlarına delâlet ettiği kanaati hâkim görüş olarak belirlemektedir. Âyetin sebab-i nüzûlü olarak nakledilen rivâyetler merkeze alındığında, âyetteki "ehlül'-beyt" ibâresinin sadece "âl-i abâ"dan, yani Resûlullâh'ın abâsı altına aldığı kimselerden (Ali, Fâtımâ, Hasan, Hüseyin) oluştuğu görüşü ağırlık kazanmaktadır. Her iki yaklaşımın te'lifini benimseyen müfessirlere göre ise Ehl-i beyt, hem Peygamber hanımlarını hem de âl-i abâyı kapsar (bk. Mustafa Öztürk, "Şiir ve Sünnî Müfessirlere Göre Ehl-i Beyt Kavramı", *Marife*, IV/3 [Konya 2005], s. 51). Ehl-i beyt tâbirinin farklı tanımları için ayrıca bk. M. Bahaüddin Varol, *Ehl-i Beyt Gerçeği*, s. 33-110. Ehl-i beytin kapsamına dair bir diğer telâkkî ise sadaka almaları haram kılınan Ebû Tâlib, Akîl, Ca'fer ve Abbas'ın âilesine mensup olanlar yanında Abdullah b. Mes'ûd ile Selmân-ı Fârisî gibi sahâbilerin de Ehl-i beyt'e dahil olduğu şeklindedir (bk. Mustafa Öz, "Ehl-i Beyt", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* [DİA], İstanbul 1994, X, 498-499).

⁶ Farklı vecihleri de olan bu rivâyete göre Peygamber Efendimiz, ezvâc-ı tahrîrattan Ümmü Seleme'nin hânesinde iken tathîr âyeti nâzil olmuş; bunun üzerine Efendimiz Hz. Ali'yi, Hz. Fâtımâ'yı, iki torunu Hasan ve Hüseyin'i abâsı altına alarak; "Allahım, benim Ehl-i beyt'im işte bunlardır, bunların kusurlarını gider ve kendilerini tertemiz yap!" diye duâ etmiştir. Ümmü Seleme'nin kendi yerini belirlemek maksadıyla "Yâ Resûlallah! Ben de onlarla beraber miyim?" suâlini Resûlullâh, "Sen yerinde dur, sen zâten hayırla birliktesin." şeklinde cevaplamıştır (Müslim, "Fezâilü's-sahâbe", 61).

⁷ Mustafa Öz, "Ehl-i Beyt", *DİA*, X, 498-499; Süleyman Uludağ, "Âl-i Abâ", *DİA*, İstanbul 1989, II, 306.

⁸ Murat Sarıçık, "Seyyidlerle İlgisi Açısından Ahzab Sûresi Otuzüçüncü Âyeti", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 11 (Erzurum 1993), s. 183-210.

dileyelim" (3/61) meâlindeki âyeti nâzil olmuştur. Mübâhele âyeti olarak bilinen bu âyetin gereğini yerine getirmek üzere Resûlullâh'ın Ali, Fâtımâ, Hasan ve Hüseyin'i yanına alarak, "Allâh'ım! Benim âilem bunlardır" buyurduğu nakledilmektedir.⁹

"Ehl" kelimesi "âl" in müterâdifidir ve dolayısıyla "âl" kavramı da "Ehl-i beyt" mânâsında kullanılmaktadır. Âl kelimesinin sülâle ve hânedân mânâlarına geldiği dikkate alındığında "Âl-i Muhammed" ibaresinin Peygamberimiz'in nesli şeklinde anlaşılması mümkün olur. Şu halde Ehl-i beyt ve Âl-i Muhammed terkiplerinin öncelikle Hz. Fâtıma, Ali ve evlâdını tazammun ettiği söylenebilir.¹⁰ Edebiyatımızda Ehl-i beyt kavramı, âl-i abâ mânâsı ile öne çıkmakta,¹¹ bu sebeple şiirlerde "Ehl-i beyt" terkiplerinden ziyâde "âl-i Muhammed" ibaresi kullanılmaktadır. Ehl-i beyt ve âl-i Muhammed kavramları ile aynı mânâyı karşılamak üzere dilimizde ve dolayısıyla edebiyatımızda başka ifade biçimleri de mevcuttur. Bunlar arasında en yaygın olarak kullanılan kavramları hatırlamak, aşağıda verilecek olan şiir örneklerini anlamak konusunda yardımcı olacaktır:

Evlâd, evlâd-ı Resûl, evlâd-ı Muhammed: Ehl-i beyt mânâsı çerçevesinde yer alan bu kelime bazı şiirlerde müstakil, bazılarında ise evlâd-ı Resûl, evlâd-ı Muhammed şeklinde Hz. Peygamber'in ismine izâfeten yer almakta; her iki halde de Hz. Peygamber'in Hz. Ali ve Fâtıma'dan devam eden neslini işâret etmektedir.

Hamse-i âl-i abâ, pençe-i âl-i abâ: "Âl-i abânın beşi" mânâsındaki bu terkipler, yukarıda zikredildiği şekilde Resûlullâh'ın abâsı altına alarak "Eh-i beytim" buyurduğu dört kişiden ibârettir. Bu sayı Hz. Peygamber ile beşe tamamlanır.

Hânedân, sülâle: Bu kelimeler de şiirlerde Peygamberimiz'in âli, evlâdı ve devam eden neslini işâret etmek üzere kullanılmaktadır.

Âl-i Zehrâ, evlâd-ı Zehrâ, zürriyet-i Zehrâ: Başta Hz. Hasan ve Hüseyin olmak üzere Hz. Peygamber'in kızı Fâtıma ile devam eden nesline izâfeten kullanılan terkiplerdir.

Âl-i Haydar, evlâd-ı Haydar: Aynı şekilde Resûlullâh'ın Hz. Ali ve Fâtıma'dan yürüyen neslidir.

Hasaneyn, Sıbteyn, sıbt-ı Resûlullâh: Hz. Hasan ve Hüseyin'dir. Hz. Pey-

⁹ Ahmed Davudoğlu, "Kitâbü Fedâilü's-sahabe", *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, İstanbul 1983, X, 6191 (245).

¹⁰ Âl ve Ehl-i beyt tâbirlerinin en geniş şekilde tanımlanması hâlinde bile Fâtıma, Ali ve çocuklarının bu tâbirlerin asgarî çerçevesi içinde yer aldıkları konusunda herhangi bir şüphe ve tartışma yoktur (bk. Gülgün Uyar, *Ehl-i Beyt*, İstanbul 2004, s. 33).

¹¹ Klâsik edebiyatımızda genellikle Ehl-i beyt, beş kişi olarak yer almakta, "hamse-i âl-i abâ" adıyla da anılmaktadır. Bazen bu beşe dokuz imâmın da dâhil edildiği görülmektedir (bk. Müjgan Cunbur, "Klâsik Edebiyatımızda Ehl-i Beyt Sevgisi", *Erdem*, VIII/24 [Ankara 1996], s. 910).

gamber'e nisbet edilmek sûretiyle, "Resûlullâh'ın torunları" veya sadece "iki torun" şeklinde anılmaktadırlar.

On iki imâm, isnâ aşer, düvâzdeh: Hz. Ali başta olmak üzere onun Hz. Fâtıma'dan dünyaya gelen iki oğlu Hz. Hasan ve Hüseyin, Hz. Hüseyin'in oğlu Ali Zeynelâbidîn ve onun soyundan gelen sekiz erkek evlâdı için "on iki imam"¹² tâbiri kullanılmaktadır. Her biri âlim ve fâzıl kişilikleri ile temâyüz etmiş olan bu şahsiyetler Peygamber nesli olmaları münâsebetiyle toplum nazarında husûsî bir yere sahip oldukları gibi şiirlerde de "on iki şâh", "on iki server" vb. ibarelerle ve büyük bir hürmetle anılmaktadırlar.¹³

On dört mâsûm, çârdeh mâsûm: Hz. Peygamber ve Hz. Fâtıma ile birlikte on iki imâm, İmâmîyye inancına göre on dört mâsumu oluşturmaktadır. Aynı inanca göre bu zümre küçük ve büyük günahlardan, her türlü kötülükten, yanılmaktan, unutmaktan münezzehtirler.¹⁴

Ehl-i Beyt ve İlgili Kavramların Şiirde Yer Alma Sebepleri

Eski Türk edebiyâtında medhiye söylemek yaygın bir teâmüldür. Başta pâdişahlar olmak üzere diğer din ve devlet büyükleri ekseriyetle kasîde formunda söylenen uzun şiirlerle övülür. Ancak bu şiirlerin tanzîminde dünyevî bir menfaat; makam, mevkî talebi ya da bir münâsebet düşürülmek sûretiyle manzûmenin içerisinde dahi dile getirilebilen ev, binek vb. bir takım beklentiler etkili olmaktadır. Zâten câize geleneği, bu konuda şâirlerin temâyüllerini besleyen ve destekleyen başlı başına bir olgu olarak belirmektedir. Ehl-i beyt övgüsü konusunda kalem oynatanların söz konusu şiirlerinde gündelik kâr ve kazanç gibi bir beklenti içinde olmadıklarını söyleyebiliriz. Dolayısıyla Ehl-i beyt-i Mustafâ övgüsü sadedinde söylenen şiirlerde, diğer medhiyelere nisbetle dinî hassâsiyetten/ Peygamber sevgisinden kaynaklanan bir samîmiyet ön plana çıkmaktadır. Bu makalede asıl nüfûz etmek istenilen husus, şâiri Ehl-i beyt övgüsü ihtiyâkı ile şiire azmettiren unsurların/te'sirlerin neler olabileceği konusudur. Dîvân ve tekke edebiyâtı alanındaki bazı dîvânlarla birlikte, yenileşme döneminde eski tarzda şiir

¹² Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hüseyin'den sonra gelen dokuz imâmın isimleri şöyledir: Ali Zeynelâbidîn b. Hüseyin (v. 94/713), Muhammed el-Bâkır b. Ali (v.114/765), Ca'fer es-Sâdık b. Muhammed (v.148/765), Mûsâ el-Kâzım b. Ca'fer (v. 183/799), Ali er-Rızâ b. Mûsâ (v. 203/818), Muhammed er-Takî (el-Cevâd) b. Ali (v. 220/835), Ali en-Nakî (el-Hâdî) b. Muhammed (v.254/868), Hasan el-Askerî b. Ali (v. 232/260), Muhammed el-Mehdî b. Hasan (v.260/873) (bk. Ethem Rûhi Fırlalı, *İmâmîyye Şiâsi*, İstanbul 1984, s. 160-172).

¹³ Edebiyatımızda on iki imâm övgüsü sadedinde kaleme alınan medhiyeler mevcuttur ve bu şiirler on iki imâm, duvâz, duvâzdeh, duvâzdeh imâm, duvâz-imâm ve eimme-i isnâ aşeriyye olarak isimlendirilmektedir. Bu konuda geniş bilgi için bk. F. Ahsen Turan, Filiz Kılıç, "Türk Edebiyatında Duvâzdehler", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu Bildirileri*, Ankara 1999, s. 357-367.

¹⁴ Gölpınarlı, *Tasavvufun Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İstanbul 1977, s. 267.

söyleyen bazı şâirlerden derlenen Ehl-i beyt konulu beyitler, Türk-İslâm edebiyâtı şâirlerinin Ehl-i beyt'e teveccüh sebeplerinin ya da maksatlarının belli başlı konular çevresinde toplandığını göstermiştir. Seçilen örnekler çerçevesinde aşağıda daha geniş şekilde açılacak olan söz konusu gerekçeleri şu başlıklar altında sıralamak mümkündür:

Muhabbet ve Bağlılık İzhârı: Ehl-i beyt ve muâdili kavramlar şiirlerde öncelikle bu zümreye bağlılığın samîmiyetle dile getirilmesi maksadıyla yer almaktadır. Peygamber âilesine muhabbetle bağlı ve bende olduğunu ifade etmek pek çok şâir için âdetâ dinî bir vazifeyi ifâ hükmündedir. Ancak bazı şâirlerde Ehl-i beyt muhabbeti sadece bir dışavurumdan ibâret olmayıp bir dâvâ hâlinde yürütülmektedir.

Târif, Tasvir ve Ta'zîm İfâdeleri: Bazı şiirler, Ehl-i beytin mâhiyet ve hüviyetine dâir bilgi verici târifler ve buna bağlı olarak medh ü senâlar içermektedir. Âyet-hadis telmihleriyle delillendirilerek teşbih ve istiârelerle geliştirilen bu kabil beyitler, aynı zamanda Ehl-i beytin tanımını ve kapsamına dair Türk-İslâm edebiyâtı şâirinin kabûlü ve tercihi hakkında da bir fikir vermektedir.

Salât u Selâm: Hz. Peygamber ve âline duâ (salât u selâm) dinî bir vecîbedir ve bu vazîfe şiirlerle de yerine getirilmektedir.

İstimdâd ve İstişfâ: Ehl-i beyt-i Mustafâ şiirlerde tevessül unsuru olarak da yer almaktadır. Onların yüzü suyu hürmetine af ve mağîret talebinde bulunan şâir, Ehl-i beytten istimdâd eder ve şefaetlerini umar.

Tevellâ ve Teberrâ: Ehl-i beyti sevmek, bu zümreye bihakkın muhabbet göstermeyenlerden de yüz çevirmeyi gerektirmektedir. Ehl-i beyti sevenler de sevilmelidir ki bu tevellâdır; sevmeyenlerden nefret etmeye de teberrâ denilir. Tevellâ ve teberrâ özellikle Kerbelâ'da Hz. Hüseyin'in mağdûriyeti bağlamında dile getirilmekte, söz konusu hâdisenin müsebbipleri şiirlerde de şiddetle kınanmaktadır.

A. Muhabbet ve Bağlılık İzhârı

Türk-İslâm edebiyâtının âdetâ Peygamber sevgisi etrâfında teşekkül etmiş bir edebiyat olduğunu söylemiştik. Ehl-i beyt muhabbeti de Peygamber sevgisinin tabîî bir tezâhürü olarak edebiyâtımızda karşılığını bulmakta; Peygamber'i sevmek, O'nun Ehl-i beytini de sevmeyi zorunlu kılmaktadır. Hz. Peygamber'in bu konudaki teşvikleri ve husûsen Şûrâ sûresinde yer alan ve "meveddet âyeti" olarak bilinen, "De ki: Ben buna karşılık sizden akrabalık sevgisinden başka bir ücret istemiyorum" (42/23) meâlindeki âyet, mü'min kalplerin Ehl-i beyt-i Mustafâ'ya meveddetle yönelmesine bir ibâdet vecdi ilâve etmiştir.

Ehl-i beyt muhabbeti hadislerle de teşvik edilmiştir. Özellikle "sekaleyn hadisi" olarak meşhur olan rivâyette Ehl-i beyt, Resûlullâh'ın Kur'ân-ı Kerîm ile

birlikte mü'minlere asla ayrılmamaları tenbihinde bulunduğu iki kutsal emanetten biri olarak gösterilmektedir.¹⁵ Bazı hadislerde Ehl-i beyt sevgisi, Allah ve Peygamber sevgisinin gereği ve neticesi olarak karşımıza çıkmaktadır: "Size nimetlerinden bahsettiği için Allah'ı seviniz; Allah sevgisiyle beni seviniz ve benim sevgimle Ehl-i beytimi seviniz."¹⁶

Ehl-i beyt kavramı ve bu mânâda kullanılan diğer ifade kalıpları, her şeyden önce Resûlullâh'a bağlılığın alâmet ve isbâtı sadedinde şiirde yerini bulmaktadır. Yâni Peygamber âilesi ve evlâdını anma fiilindeki temel sâik, O'na ve âilesine duyulan muhabbetin açıkça ortaya konması iştîyâkından kaynaklanmaktadır.

Başta muhabbet izhârı olmak üzere Ehl-i beyti anma konusundaki diğer gerekçeler altında gösterilen şiir örnekleri, beyitlerde Ehl-i beyti işâret eden ibarelere göre tasnif edilerek sunulmuştur. Böylece hem Ehl-i beyt ve muâdili kavramlar hatırlanmış hem de örneklere nüfûz etmek kolaylaşmış olacaktır.

Ehl-i beyt

Edebiyâtımızda yeni bir ruhla ve klasik edebiyâtın nazım şekliyle şiir söyleyen Muallim Nâcî gönlüne, her iki âlemin şâhı olan Resûlullâh'ın âline muhabetten ayrılmaması tenbîhinde bulunmaktadır. Çünkü Ehl-i beyt muhabbeti mânevî yaraların merhemi; derûnî dertlerin dermânıdır. Gönül darlıkları ancak Ehl-i beyte muhabbet ile bertaraf edilecektir:

Dilâ ayrılma âl-i şâh-ı kevneyne muhabbetten
Ki zahm-ı mânevîye hubb-i Ehl-i beyt merhemdir¹⁷

Kalbinin Ehl-i beyt sarayı olduğunu söylediği bir kıt'asında Tâhirü'l-Mevlevî, cânını başını onların yoluna fedâ etmiş, bütün varlığını Ehl-i beyt'in ayakları altına sermiştir:

Kalbim serây-ı Ehl-i beyt
Cânım fedâ-yı Ehl-i beyt
Olsun cebîn-i iftikâr
Mefrûş-ı pây-ı Ehl-i beyt¹⁸

¹⁵ "Size iki emânet bırakıyorum. Bunların birincisi Allah'ın Kitâbı, diğeri de itrem/Ehl-i beytimdir. Bu ikisi havuz başında bana ulaşıncaya kadar birbirinden ayrılmaz. Benden sonra bu ikisine yapışır, sıkıca sarılırsanız ebedî olarak sapmaz ve dalâlete düşmezsiniz. Ehl-i beytim hakkında sizlere Allah'ı hatırlatıyorum." meâlindeki hadis için bk. Müslim, "Fezâilü's-sahâbe", 36, 37; Tirmizî, "Menâkıb", 32.

¹⁶ Tirmizî, "Menâkıb", 32.

¹⁷ Muallim Nâcî'nin Şiirleri (haz. Abdülkadir Hayber, Hüseyin Özbay), İstanbul 1997, s. 282.

¹⁸ Divânçe-i Tâhir, Dersâadet 1318, s. 41.

Âl-i abâ

Âl-i abâya ezelden kul olduğunu söyleyen Nesîmî, onlara bağlı olan herkes gibi kendisinin de zavallı ve fakir bir dilenci konumunda olduğunu belirtmektedir. Ancak bu fakirlik dünyâ nimetlerinden istiğnâ etme, dünyâyâ tenezzül etmeme şeklinde anlaşılmalıdır. Bu mânâdaki yoksulluk Nesîmî'yi üzmez, aksine iftihar sebebidir:

Ezelden kul olan âl-i abâya
Nesîmî-teg gedâ-yı bî-nevâdır¹⁹

Nesîmî'nin gönlü ezelden bu güne âl-i abâ aşkı doludur. Bu aşk onun gönlünde başka hiçbir sevgiye yer bırakmadığı için bu aşk ile mest olmuş ve bütün varlık âlemi ile alâkasını kesmiştir. Şâir burada ayrıca "Şâh" sıfatıyla âl-i abânın en önemli unsuru olan Hz. Ali'yi de anmaktadır:

Şâhımın aşkı durur gönlüm içinde der-ezel
Kün fekândan geçmişim âl-i abânın aşkına²⁰

Peygamber Efendimiz'in Hz. Ali, Fâtıma, Hz. Hasan ve Hüseyin'i abâsının altına alarak "İşte benim Ehl-i beytim" buyurmalarına telmihte bulunan Nesîmî, bu hâdiseyi Hz. Ali ve âilesine Hak Teâlâ'nın bir lütfu olarak görmektedir. Kendisi de seyyid olan Nesîmî "abânın altında bulunanlar" zümresine dâhil olduğunu îmâ ederek bu mensûbiyeti sebebiyle hamdetmektedir:

Elhamdülillah Ahmed'in girdik abâ vü şâline
Bu fazl-ı rabbü'l-âlemîn oldu Alî vü âline²¹

Âl-i abânın bir başka bendesi olan Hayretî'nin bu sebeple artık kimseye minneti kalmamıştır. O kadar ki atlas bir örtüye benzettiği feleği himmet atına çul olarak bile kullanmak istemez:

Atlas-ı gerdûnu etmez himmeti rahşına şal
Tâ ki olmuşdur Hayâlî bende-i âl-i abâ²²

Şâhidî Dede'nin bir gazelinin tahmîsinde Şeyh Galib, âl-i abâya bende olduğunu söyler. Abâ ehline bende olduğu, onların yolunu tâkip ettiği için de eski bir şal ile kifâyet edebilmektedir. O her türlü yapmacıklıktan arınmıştır; kendisinde gururun emâresi bulunmamaktadır. Beyitte "âl-i abâ" ve "köhne şal" tedâfleriyle

¹⁹ Nesîmî Dîvanı (haz. Hüseyin Ayan), Ankara 1990, s.110.

²⁰ a.g.e., s. 315.

²¹ a.g.e., s. 307.

²² Hayâlî Bey Dîvanı (haz. Ali Nihad Tarlan), İstanbul 1945, s.107.

mütenâsip bir şekilde ilim, fazilet, zühd ve takvânın dahi aşk yolunda ayak bağı olduğu dile getirilerek ferâgat ve âzâdelik özendirilmektedir:

Bende-i âl-i abâyım bana besdir köhne şal
Öyle üryânım ki esbâb-ı gurur emr-i muhal
Bî-tekellûf lâübâlâyım ne lâzım kıl ü kâl
İlm ü fazl u zühd ü takvâ âkıla oldu ikâl
Âşık-ı şûrîdeyim men fâriğ u âzâdeyim²³

Sezâyî-i Gülşenî ezelden pâdişâhtır, çünkü âl-i abâyâ bendedir. Şu halde şâire göre âl-i abâyâ kül olan başkasına muhtaç olmayacak, dolayısıyla âleme şâh olacaktır:

Sezâyî pâdişâhız tâ ezelden
Ki zîrâ bende-i âl-i abâyız²⁴

Âl-i abâyı baş üzre tutmak gerekir; çünkü onlar Allah dostlarının tâc-ı şerifleri hükmündedirler:

Tut başın üzre Cemâlî anları
Tâc-ı ehlullâhdur âl-i abâ²⁵

Âl-i abâyâ intisâbı sâyesinde Peygamber evlâdı muhabbetiyle dopdolu olan günlünde başka kimseye yer kalmayan Esrar Dede bütün âlemden de yüz çevirmişti:

Sâye-i âl-i abâda bî-niyâz-ı âlemim
Matlabum hep hâtır-ı bî-iştibâhımdır benim²⁶

Bir müstezad gazelde Osman Şems, "Biz Allah'ın sevgilisi Hz. Muhammed'in ezeli kuluyuz, kapısında el açıp inâyet bekleyen yoksuluz. Âl-i abâ soyundan gelenleri sevme dâvâsında olanlardanız, çünkü vefâ erbâbıyız" demek sûretiyle Ehl-i beyt muhabbetini vefâ duygusuyla irtibatlandırmaktadır:

Biz çâker-i dîrîne-i Mahbûb-i Hudâ'yız
Bâbında gedâyız
Da'vâ-zen-i hubb-i neseb-i âl-i abâyız
Erbâb-ı vefâyız²⁷

²³ Şeyh Gâlib *Dîvanı* (haz. Muhsin Kalkışım), Ankara 1994, s. 200.

²⁴ *Sezâyî-i Gülşenî Dîvanı* (haz. Şahver Çelikoğlu), İstanbul 1985, s. 98.

²⁵ *Cemâlî Dîvanı* (haz. Nihal Nomer Karaman), İstanbul 2002, s.10.

²⁶ Osman Horata, *Esrar Dede, Hayatı-Eserleri, Şiir Dünyası ve Dîvanı*, Ankara 1998, s. 479.

Seyyid Hamza Nigârî'ye göre âl-i abâ muhabbeti; yâni Hz. Ali ile Fâtıma'yı ve onların neslinden gelenleri sevmek farzdır. Çünkü Hak Teâlâ ve Hz. Peygamber onları sevmektedir:

Farzdır Ali'ni vü Fâtıma'nı vü âlini sevmek
Allâh ü Nebî sevdiği bürhân-ı celîmdir.²⁸

Nigârî'ye göre âl-i abâ yolu, aşk yoludur. Sabah akşam sevdâ eteğini kendisine sığınak olarak seçen kişi, Allah Resûl hakkı için âl-i abâ yolunu tutmuştur. Çünkü bu yol aşk-ı İllâhî'ye giden/götüren yoldur:

Dâmen-i sevdâda her kim hayme-zendür subh u şâm
Tanrı Ahmed hakkı ol tutmuş reh-i âl-i abâ²⁹

Seyyid Nigârî aşk meydanında belirgin bir üstünlüğe sâhiptir. Bu üstünlük ise tamâmen âl-i abânın ayağının/yolunun toprağı olmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü âl-i abâ yolunda varlığından geçenler ancak, bütün kayıtlardan âzâde olabileceklerdir:

Arsa-i ıskında ser-efrâzlık
Hâk-i pey-i âl-i abâdan bana³⁰

Nigârî âl-i abâya bağlılığını her fırsatta dile getirmek ister. O, Hz. Peygamber'in dört dostuna dost, âl-i abâya bendedir. Âl-i abâya bende olanlar, dokuz feleği bir hamlede geçen süvâriler gibidirler, dur durak bilmezler:

Semendi-i nüh felekden sebkât etmiş şehsüvârız kim
Habîb-i çâr-yârız ü bende-i âl-i abâyız biz³¹

Nigârî'ye göre âlemin yaratılış sebebi muhabbetidir. Bu muhabbetin birbirini tamamlayan üç vechesi vardır ki birincisi aşk-ı İllâhîdir. Diğerleri âl-i abâya ve yine âl-i abâ ile aynı mânâda olan Fâtıma evlâdına dost olmaktan ibârettir:

Hilkat-i âlemden ancak hubb-i Mevlâ'dır garaz
Ülfet-i âl-i abâ vü evlâd-ı Zehrâ'dır garaz³²

²⁷ Kemâl Edib Kürkçüoğlu, *Osman Şems Efendi Divânı'ndan Seçmeler*, İstanbul 1996, s. 369.

²⁸ Mîr Hamza Nigârî, *Divân-ı Seyyid Nigârî* (haz. A. Azmi Bilgin), İstanbul 2003, s. 221.

²⁹ a.g.e., s. 9.

³⁰ a.g.e., s. 13.

³¹ a.g.e., s. 91.

³² a.g.e., s. 264.

Âl-i abâya bende olmayı tavsiye ettiği bir beytinde Muallim Nâcî, âl-i abâ bendelerinin, bir ihsân denizi hükmünde olan Hz. Ali'nin feyzi ile dolacaklarını müjdeler:

Bende-i âl-i abâ ol kim eder sîrâb-ı feyz
Bende-i âl-i abâyı bahr-i ihsandır Alf³³

Âl-i abâ kavramının bazı şâirlerce "Ali-Fâtıma evlâdı" olarak açılmasına bir örnek olan aşağıdaki beyitte Fennî, âl-i abâyı son sığınağı olarak görmektedir. Ali evlâdı ise şâirin gözünün nûru, başının tâcıdır:

Melceim bârgâh-ı âl-i abâdır Fennî
Gözümün nûru başım tâcıdır evlâd-ı Alf³⁴

Âlemin iftihar kaynağı olan Hz. Peygamber'i sevmekle iftihar ettiğini söyleyen Abdülaziz Mecdî, evlâd-ı abâ sevgisini başına tâc edinmiştir:

✕ Fahretmedeyim Fahr-i cihân hubbu dilimde
Ser-tâcım odur âşık-ı evlâd-ı abâyım³⁵

Peygamber sevgisini gönül nûru, baş tâcı olarak gören aynı şâir, bu muhabbeti âl-i abâ kapısına bağlılığını dile getirerek ispatlamaktadır:

✓ Her dem operim hâk-i der-i âl-i abâyı
Hubb-i Nebevî nûr-i dilim tâc-ı serimdir³⁶

Âl-i Muhammed

Rûhî-i Bağdâdî'ye göre mü'min olmanın bir şartı da gönüllerinde Peygamber âilesine muhabbet hissi azalanlardan nefret etmektir. Şu halde Peygamber evlâdını sevmek, bir tavsiyeden öte imânın gereklerindedir:

Mü'min oldur eyleye ol kavimden nefret k'ola
Dillerinde hubb-i âl-i Mustafâ eksilmede³⁷

Rûhî aşk yolunda toprak olmaktan şikâyetçi değildir, aksine bunun için Allah'a hamdeder. Çünkü o, herhangi bir toprak değil, Peygamber evlâdının yürüdüğü yolun toprağıdır; Bağdatlı'dır:

³³ Muallim Nâcî'nin Şiirleri, s. 265.

³⁴ Fennî Divanı (haz. Ali Şakir Ergin), Ankara 1996, s. 26.

³⁵ Balıkesirli Abdülaziz Mecdî Divanı (haz. Osman Ergin), İstanbul 1945, s. 89.

³⁶ a.g.e., s. 85.

³⁷ Divân-ı Rûhî-i Bağdâdî, İstanbul 1287, s. 52.

Tarîk-i aşkda hâk olduğundan çekme gam Rûhî
Bi hamdillah hele hâk-i reh-i âl-i Muhammed'sin³⁸

Gönlünün dâimâ Peygamber evlâdı muhabbeti ile dolu olduğunu söyleyen Fehîm, Hz. Peygamber'in güle benzetilmesinden /gül istiâresinden hareketle gül gibi, gül renkli bir yüce tavırlıya âşık olmasının da gayet tabîî olduğunu söylemektedir:

Bir emîrî-sîret-i gül-gûnu sevdim gül gibi
Ben Fehîmem mâil-i âl-i Muhammed'dir gönül³⁹

Ehl-i beyte bağlılık konusunda önemli bir unsur da samîmiyettir. Muhabbet ve bağlılığındaki içtenliği dile getirdiği bir beytinde Sabûhî, bu râbitanın şâhidi olarak da kendisini göstermektedir:

Sabûhî cân ü dilden bende-i âl-i Peyamber'dir
Bu sözde zerrece yok şekk ü şübhem⁴⁰

Evlâd-ı Muhammed

Esrar Dede bir rubâîsinde Ehl-i beyti, "evlâd-ı Muhammed" olarak anmaktadır. Sırasıyla çehâr-yârin yolunun toprağı, Resûlullâh'ın ashâbının bendesi olduğunu söyleyen şâir, bin cân ile Muhammed evlâdına kul olduğunu belirttikten sonra husûsî bir vurguyla Hz. Ali'ye intisâbını dile getirmektedir. Esâsen Hz. Ali, şâirin ilk üç mısırâda zikrettiği üç zümreye de dâhildir:

Hâk-i reh-i çâr-yârdır dergâhım
Men bende-i ashâb-ı Resûlullâh'ım
Bin cân ile evlâd-ı Muhammed kuluyum
Hâk-i kadem-i Ali veliyyullâhım⁴¹

Osman Şems, bir müseddesin tekrar beytinde, "Gönülde sonsuz saâdeti yakalamak istersen Hz. Peygamber'in evlâdını, yâni O'nun soyundan gelenleri sevmelisin" tenbîhinde bulunur. Şâire göre Resûlullâh'ı ve evlâdını sevmek ebedî saâdet kaynağıdır:

Bulmak istersen eğer dilde safâ-yı sermedi
Koyma elden hubb-i evlâd-ı Cenâb-ı Ahmed'i⁴²

³⁸ a.g.e., s. 324.

³⁹ Tahir Uzgör, *Fehîm-i Kadîm Dîvânı, Hayatı Sanatı Dîvânı ve Metnin Bugünkü Türkçesi*, Ankara 1991, s. 562.

⁴⁰ Sadettin Nüzhet (Ergun); *Sabûhî Hayatı ve Eserleri*, (baskı yeri yok) 1933, s.13.

⁴¹ *Esrâr Dede Dîvânı*, s. 628.

Peygamber neslini sevmek Allah'ın bir lütfudur. Bu muhabbetten nasîbi olan Seyyid Nigârî de memnûniyetini dile getirmektedir:

Nesl-i Muhammed'i sevmek ve istemek
Hakkın bize başka kerâmetidir⁴³

Hânedân

Peygamber âilesi bazı şiiirlerde "hânedân" kelimesiyle temsil edilir. Hayretî kendisini aşk dergâhının başı açık, ayağı çıplak bir abdalı olarak tanımladığı bir beytinde Hz. Peygamber'in evlâdına muhabbetle bağlı olduğunu dile getirmektedir:

Olup ser-pâ-bürehne tekye-i ışkun bir abdâlî
Muhibb-i hânedânam bende-i âl-i ahâyam ben⁴⁴

Aynı şâir yine abdallar zümresini konu ettiği bir başka beytinde, abdâlânın Ehl-i beyt düşmanlarından uzak durduklarını, buna karşı Peygamber evlâdına candan gönülden bağlı olduklarını söyler. Ehl-i beyt bağlılığı bu zümrenin âdetâ ayırıcı vasfıdır:

Düşmanından Ehl-i beyt-i Ahmed'ün olup berî
Oldılar candan muhibb-i hânedân abdâllar⁴⁵

Hânedân yoluna cânı fedâ etmek gerektiğini söyleyen Ahmed Sûzî, beyitteki bağlılık izhârına rağmen Peygamber evlâdına beslenen muhabbetin gönülde sır olarak saklanması gerektiğini düşünmektedir:

Hânedâna can fedâ it sırr-ı sır et Sûziyâ
Onların hubbu gönülde sırr-ı mahremdir bize⁴⁶

Aynı şekilde Peygamber neslini sevmek ve bu yolda candan geçmek gerektiğini tekrar eden Sûzî, ancak bu sûretle Hakk'ın inâyetine mazhar olunabileceğini beyan eder. Şâire göre hânedâna duyulan muhabbet, onulmaz dertlerin yegâne dermânıdır:

Sev buları cân-ı dilden hem fedâ it cânını
Bulasın Hak'dan inâyet lütf u ihsân yâ Alî

⁴² Osman Şems Efendi *Divânı'ndan Seçmeler*, s. 387.

⁴³ *Divân-ı Seyyid Nigârî*, s. 88.

⁴⁴ *Hayretî Divanı* (haz. Mehmed Çavuşoğlu, M. Ali Tanyeri), İstanbul 1981, s. 365.

⁴⁵ a.g.e., s. 20.

⁴⁶ Ahmed Sûzî es-Sivâsî; *Divân-ı Sûzî*, (baskı yeri yok) 1290, s. 139.

Sûzî'nin zahmı onulmaz tâ kıyâmet haşre dek
Hânedânın aşkı ancak derde dermân yâ Ali⁴⁷

Candan gönülden Peygamber evlâdına bağlı olduğunu söyleyen Hüznî, bu aşk ile ve bütün samîmiyetiyle hakikat yolunun yolcusudur:

Biz muhibb-i hânedânız cân-ı dilden zâhidâ
Sâlik-i râh-ı hakikat bî-riyâ derler bize⁴⁸

Harputlu Hazmî aynı anlamdaki hânedân, âl ve evlâd kelimelerini aynı beyitte toplamıştır. Şâire göre derviş olan bir kimse, Hz. Peygamber'in hânedânı, âilesi ve evlâdını sevmelidir; seyr ü sülûk ancak bu muhabbetle mümkün olabilecektir:

Sülûk erbâbına lâzımdır esbâb-ı tevessülden
Muhibb-i hânedân ü âl ü evlâd ü abâ olmak⁴⁹

Sülâle-i tâhire

"Hânedân" kadar sık rastlanmamakla birlikte aynı mânâdaki "sülâle" kelimesi de özellikle "sülâle-i tâhire" şekliyle şiirlerde Peygamber neslini işâret etmek üzere kullanılmaktadır. Seyyid Nigârî kendisinin de mensup olduğu tertemiz sülâle yolunda can vermek arzusunu dile getirmektedir:

Sülâle-i tâhireye cân vermek
Mîr Nigârî'nin siyâdetidir⁵⁰

Evlâd-ı Ali

Ali evlâdı, Hz. Ali'nin Hz. Hasan ve Hüseyin'den devam eden neslini tanımlayan bir tâbir olarak şiirlerde karşılığını bulmaktadır. Bu şekliyle Ali evlâdı, aynı zamanda Peygamber âilesi ve nesli mânâsındadır. Dolayısıyla Resûlullâh'ın âilesine duyulan muhabbet, benzer kalıplarla Ali evlâdı için de dile getirilmektedir. Bu konuya Hatâyî şu beytiyle açıklık getirir:

Bu Hatâyî'ye dîn ü îmân sendendir dürüst
Nûr-i çeşm-i hânedân-ı Mustafâ'sın yâ Ali⁵¹

Karamanlı Aynî'ye göre Ali evlâdını seven kişi, cennette ebediyen kalacaktır. Bu muhabbet bizâtihî nihâyetsiz mükâfattır:

⁴⁷ a.g.e., s. 13.

⁴⁸ *Yozgatlı Hüznî Dîvanı* (haz. Mustafa Güneş), (baskı yeri yok) 2000, II, 271.

⁴⁹ *Harputlu Hazmî Dîvanı* (haz. Hayrettin Ayaz), İstanbul 1998, s. 156.

⁵⁰ *Dîvân-ı Seyyid Nigârî*, s. 88.

⁵¹ Sadeddin Nüzhet Ergun, *Şah İsmail-i Safevî, Hayatı ve Nefesleri*, İstanbul, tarih yok, s. 150.

Kim ki âlin sevdi oldu şübhesiz
Cennet içre hâlidîn yâ Murtazâ⁵²

Ali evlâdını anlatmak, onların yüksek vasıflarını sayıp dökmek isteğini dile getirdiği bir beytinde Fuzûlî, Ali evlâdı övgüsünün her şeyden önce bir bağışlanma vesîlesi olduğuna inanmaktadır:

Dem uram evsâf-i evlâd-ı Alî'den kim müdâm
Mâdih-i âl-i Alî müstevcib-i gufrân olur⁵³

Esrar Dede Hz. Ali soyuna bende olmak ile iftihar etmektedir. Bu tefâhürde şaşılacak bir şey yoktur; çünkü ezelde gerçekleşen bu intisab şâir için en büyük devlettir:

Aceb mi bendelik ile ederse fahr Esrâr
Ezelden oldu ne devlet gulâm-ı âl-i Alî⁵⁴

Yenişehirli Avnî, Ali evlâdına muhabbet besleyenlerin toplandığı ya da Ali evlâdı muhabbetinden teşekkül eden muhkem bir gemidedir ve güvendedir. Belâ ve musîbetler sel olup üzerine gelse de artık korkmaz:

Avniyâ keştî-nişîn-i hubb-i âl-i Haydar'am
Eylemem emvâc-ı tûfân-ı belâdan ihtirâz⁵⁵

Leylâ Hanım'a göre Ali evlâdı muhabbeti, cennet nimeti ile ödüllendirilecektir. Çünkü Ali evlâdını seven cehennem ateşinden uzak kalacaktır:

Leylâ o şahsa âteş-i dûzah baîd olur
Kim ki tekarrub eyleye evlâd-ı Haydar'a⁵⁶

"Bir kimse Şâh-ı merdân olan Hz. Ali'nin âline kul köle olmadıkça cihâna hüküm yetirse de bir kıymet ifade etmez, ben ona adam demem" diyen Osman Şems için Peygamber evlâdına muhabbet, insan olmak için de bir kıstastır:

Âleme fermân-fermâ olsa da âdem demem
Şol kişi kim çâker-i âl-i Şeh-i merdân değil⁵⁷

⁵² Karamanlı Aynî Dîvanı (haz. Ahmet Mermer), Ankara 1997, s. 89.

⁵³ Fuzûlî Dîvanı (haz. Kenan Akyüz, S. Beken, S. Yüksel, M. Cunbur), Ankara 1997, s. 42.

⁵⁴ Esrâr Dede Dîvanı, s. 175.

⁵⁵ Lokman Turan, Yenişehirli Avni Bey Dîvanı'nın Tahlili (tenkitli metin), doktora tezi, 1998, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, II, 783.

⁵⁶ Leylâ Hanım Dîvanı (haz. Mehmet Arslan), İstanbul 2003, s. 299.

Namık Kemâl de bu konuyu işleyen pek çok şâir gibi Ali evlâdına yâni Ehl-i beyte duyulan muhabbetin ezeli olduğu iddiâsındadır. Bu muhabbet ezel bezminde aldığı telkînin eseridir:

Hırka-pûş-i bezm-i aynü'l-cem'-i aşkız tâ ezel
Hubb-i evlâd-ı Alî'dir ma'nî-i telkînimiz⁵⁸

Velîlerin şâhı olan Ali ve evlâdından ayrı kalmamak isteğini dile getiren Nigârî, bu temennîsini Ehl-i beyt muhabbetini konu ettiği bir terci'-bendin vâsıta beyti olarak tekrar etmektedir:

Yâ Rab beni ayırma şehen-şâh-ı velîden
Yâ Rab beni dür eyleme evlâd-ı Alî'den⁵⁹

Hasaneyn

Hız. Hasan ve Hüseyin bilindiği üzere Resûlullâh'ın iki sevgili torunu, Ehl-i beyti, abâsı altına aldığı dört kişiden ikisidir. Peygamber nesli bu iki sevgili torundan yürümüştür. Resûlullâh, ümmetine Hız. Hasan ve Hüseyin'i sevmeleri yönünde telkinde bulunmuş,⁶⁰ "Allahım ben o ikisini seviyorum, sen de onları sev" şeklinde husûsî niyazlar⁶¹ etmiştir. Hız. Hasan ve Hüseyin bazı şüirlerde "Hasaneyn" şeklinde, bazılarında ise iki torun mânâsında "Sıbteyn" olarak anılmaktadırlar. Onları "iki sevgili torun" olarak andığı bir beytinde Yenişehirli Avnî, Hasan ve Hüseyin muhabbetinin şiddetiyle yakasını bağrını paramparça ettiğini söylemektedir:

Dâğdâr-ı aşk-ı sıbteyn-i Resûl'em Avniyâ
Gösterür yer yer ten ü pîrâhenüm hurşîd ü mâh⁶²

Hasan ve Hüseyin muhabbeti, Hazmî'nin gönlünü ve canını doyurmuş, başka bir muhabbete ihtiyaç bırakmamıştır:

Hıbbu'l-Hasaneyn feyz-i ser-i cân ü dilimdir
Gülzâr-ı emelde gül ü reyhanım Alî'dir⁶³

⁵⁷ Osman Şems Efendi *Dîvânı'ndan Seçmeler*, s. 189.

⁵⁸ Namık Kemal'in *Şüirleri*, s. 216.

⁵⁹ *Dîvân-ı Seyyid Nigârî*, s. 264.

⁶⁰ "Ben bir ağaç gibiyim; ağacın kökü benim, dalları Ali, meyveleri Hasan ve Hüseyin ve onları sevenler ise bu ağacın yapraklarıdır" meâlindeki rivâyet için bk. Zehebî, *Tertîbü'l-mevzû'ât*, 120.

⁶¹ Tirmizî, "Menâkıb", 31.

⁶² *Yenişehirli Avnî Bey Dîvânı*, II, 945.

⁶³ *Harputlu Hazmî Dîvânı*, s. 111.

On iki imâm

Hız. Peygamber ve Hız. Ali'yi cân ü gönülden sevdiğini söyleyen Nesimî, bu muhabbetin bir tezâhürü olarak on iki imâm medhine başlar:

Cân ü dilden Mustafâ vü Murtazâ meddâhıyım
Hem bu on iki imâma söylerim medh ü senâ⁶⁴

Şah İsmâil, ezelden on iki imâm âşığıdır ancak ne çâre onlara hem-dem olmak kendisine nasip olmamıştır:

Muhibbim on iki şâha ezelden
Ve lîkin bu dükkâna şimdi geldüm⁶⁵

On iki imâmın yoluna cânını kurbân etmek niyetinde olan Dîvâne Mehmed Çelebi; aynı zamanda Hız. Ali'nin ulu dergâhına yüz sürmek ve onun bendelerinin bendesi olmak istemektedir:

On iki şâhun yolunda cân ile kurbânıyam
Yüz sürüp dergâh-ı âlî-nakşının hayrânıyam
Bendeler içinde ednâ bendenün derbânıyam
Şâh-ı merdân Şîr-i Yezdân pîşvâsın yâ Ali⁶⁶

On dört mâsum

Bir beytinde Aynî, hamse-i âl-i abâ övgüsünü sürekli tekrar ettiği bir vird hâline getirdiğini, artık on dört mâsumu da bu şekilde anmak istediğini belirtmektedir:

Na't-ı peñç-i âl-i abâ evrâdum olmuşdur müdâm
Çâr-deh ma'sûm-ı pâke medh-hânem ya kimem⁶⁷

B. Târif, Tasvir ve Ta'zîm İfâdeleri

Ehl-i beytin kimlerden teşekkül ettiği üzerine öne sürülen farklı görüşlere kısaca temas etmiştik. Ancak şiirlere yansıyan şekliyle Türk-İslâm edebiyâtı şâirlerinin Ehl-i beytin kapsamına dâir bir endişe taşımaktan uzak oldukları, Ehl-i beyte şiirlerinde âl-i abâ mânâsı ile yâni Peygamber evlâdı mânâsı ile yer verdiklerini söylemek yanlış olmaz. Ehl-i beytin kapsamından ziyâde onların Hak katındaki kadr ü kıymetleri, Resûlullâh'a kurbiyyetleri, diğer insanlara kıyasla

⁶⁴ Nesimî *Dîvanı*, s. 76.

⁶⁵ *Il Canzoniere di Şâh İsmâ'il Hatâ'i* (haz. Tourkhan Gandjei), Napoli 1959, s. 109.

⁶⁶ Mustafa Çıpan, *Dîvâne Mehmed Çelebi Afyon Mevlevihânesi Şeyhi*, Konya 2002, s. 70.

⁶⁷ *Karamanlı Aynî Dîvanı*, s. 265.

tartışmasız ahlâkî üstünlükleri üzerinde durulmaktadır. Seçilen örnekler bizim edebiyâtımızdaki Ehl-i beyt algısı hakkında bir fikir verebilecek zenginliktedir.

Âl-i abâ

“Âl-i abâ” redifli bir gazelinde Cemâlî, âl-i abâyı iki cihânın şâhı olarak tanımlamakta ve onları nur burcunda doğan aya benzetmektedir. Hak Teâlâ'nın sevgilileri olan âl-i abâyâ düşman olanlar tabiatıyla Hakk'ın da düşmanıdır. Âl-i abâ aynı zamanda ataları olan Resûlullâh'ın sırrına âgâhtır. Şu halde Allah dostlarının baş tâcı olan âl-i abâyı baş üstünde tutmak, hürmette kusur göstermemek gerekmektedir:

Dü-cihâna şâhdır âl-i abâ
Burc-i nûrda mâhdır âl-i abâ

Hakka düşmendür onların düşmeni
Bil habîbullâhdır âl-i abâ

Anları âgâh eder sırr-ı ebîh
Sanma sen nâ-gâhdır âl-i abâ

Her ne istersen yürü var onlara
Şâfi'-i dergâhdır âl-i abâ

Tut başın üzre Cemâlî onları
Tâc-ı ehlullâhdır âl-i abâ⁶⁸

Âl-i abâ kavramında yer alan abâ unsuru, şâir muhayyilesinde zengin tedâîle-re imkân vermektedir. Bir beytinde Aynî, Resûlullâh'ın abâsı altına giremeye bile abâ/hırka giyerek o saâdet ve mazhariyete bir nebze olsun ulaşma niyetinde olduğunu dile getirir. Ayrıca abâ giydiği için kınanmasına da bir mânâ veremeyen şâir, bu usûlün âl-i abâ neslinin âdeti olduğunu söylemekte ve bu münâsebetle kendisinin de seyyid olduğunu hatırlatmaktadır:

Abâ pûş olsa Aynî etme aybı
Geyer âl-i abâ nesli abâlar⁶⁹

Âl-i abâ terkibi bağlamında pek çok şâir abâ giyinmeyi yüceltmektedirler. Âşık olan kaba softan yapılan kıyafeti Keşmir şalına tercih eder, bu yüzden âl-i abâ yolundan giden âşık yâni derviş, keçeden yapılan tâc giyer diyen Nigârî, derviş kıyafetleri ile âl-i abâ terkibinin lugat ve istilâh mânâsı arasındaki tenâsübe

⁶⁸ Cemâlî Divânı, s. 10.

⁶⁹ Karamanlı Aynî Divânı, 428.

dikkat çekmektedir:

Gilimden ihtirâz itmez giyinmez şâl-i Keşmîr'i
Giyer tâc-ı nemed tutmuş reh-i âl-i abâ âşık⁷⁰

Leylâ Hanım bir beytinde âl-i abânın sahip olduğu cezbeden bahsetmektedir. Onlardaki farklılığı, te'siri ve câzibeyi görmemek için ancak iki gözün de kör olması gerekir diyen şâir, âl-i abânın cezbelerini fark etmeyenlerin ancak her iki gözü de kapalı inkârcılardan olduklarını söyler:

Aceb münkirlerin yok mu dü çeşmi
Ki görmez cezbessin âl-i abânın⁷¹

Âl-i Resûl

Nesîmî bir beytinde kendisinin Hz. Peygamber aşkı makamında bulunduğunu söylemektedir. Ancak bu makamı şâir seyyid olduğu, yâni Peygamber nesline mensup olduğu için idrak edebilmiştir. Şu halde Peygamber âilesine mensup olmak, husûsî birtakım mânevî tecrübeye sahip olmayı da mümkün kılmaktadır:

Makâm-ı aşk-ı Muhammed bugün Nesîmî'dir
Ki ehl-i âl-i Nebî'dir ki kıldı ol idrak⁷²

Karamanlı Aynî'ye göre âl-i Muhammed, hâzık hekim hükmündedir. Her derdin ilâcını onlarda bulmak mümkündür:

Tabîb-i hâzıkı iste ki ol âl-i Muhammed'dir
İlâc-ı derdini etdir bu za'fin olmadan ez'af⁷³

Ahmed-i Muhtâr olan Resûlullâh'ın âlinin müslümanlar arasındaki mevkiini konu ettiği bir beytinde Fuzûlî, bu zümrenin herkesten üstün/yüce olduğu konusunda bir mütabakat bulunduğu düşünceindedir:

Tamâm-ı zümre-i İslâm'a hem mukarrerdir
Ki cümleden yeğ olur âl-i Ahmed-i Muhtâr⁷⁴

Peygamber evlâdı halk nezdinde dâimâ husûsî bir mevkidedir. Bu vâkıâdan hareketle Zâtî, âşığa mektûbunu yazarken kanlı göz yaşını kırmızı mürekkep gibi

⁷⁰ *Divân-ı Seyyid Nigârî*, s. 250.

⁷¹ *Leylâ Hanım Divânı*, s. 275.

⁷² *Nesîmî Divanı*, s. 208.

⁷³ *Karamanlı Aynî Divanı*, s. 272.

⁷⁴ *Fuzûlî Divanı*, s. 39.

kullanması, ya da mektûbunu kanlı göz yaşlarıyla ıslatması tavsiyesinde bulunmaktadır. Kırmızı renk mânâsındaki “al” ile Peygamber âilesi mânâsındaki “âl” kelimelerinin imlâ benzerlikleri üzerine kurduğu bu beyitte şâir, kırmızı mürekkeple yazılan mektûbu gören sevgilinin Peygamber evlâdına hürmeti kat’i olduğu için kendisine kayıtsız kalamayacağına inanmaktadır:

Kanlı yaşınla nâmeni âl eyle her dem Zâtîyâ
Rağbet ede yâr ola kim mergûb olur âl-i Resûl⁷⁵

Âşığa yaptığı bu tavsiyeyi şâir, bir başka gazelinde bizzat kendisinin de tatbik ettiğini söylemektedir. O, sevgilinin katında itibar elde etmek, iltifatına nâil olmak için kanlı göz yaşıyla kırmızı bir nâme tanzim etmiştir. Çünkü Resûlullâh’ın âli halk arasında dâima azîzdir:

Anunçün nâme-i âl eyledim bu kanlı yaşınla
Ola kim eyleye rağbet azîz olur Resûl âli⁷⁶

Zâtî’nin bir çok gazelinde “âl” kelimesinin farklı anlamlarına mürâcaatla Peygamber neslinin konu edildiği görülür. “Âl” kelimesinin sağladığı anlam zenginliği imkânını kullandığı aşağıdaki beyitte şâir, gülün dîvan şiirinde Hz. Peygamber’in remzi olmasından hareketle; kırmızı güle benzeyen sevgilinin kırmızılar giyerek kendi semtinde gezintiye çıktığını, bu hâliyle de güyâ gül goncasına benzeyen Peygamber evlâdının cennet bahçelerindeki tenezzühlerini hatırlattığını söylemektedir:

Kûyunda yürür al geyüb ol gül-i sûri
Güyâ ki eder seyr-i cinân âl-i Muhammed⁷⁷

Kırmızı renk dışında, Peygamber evlâdının yeşil sarık sarması⁷⁸ da şiirlerde bazı teşbih ve istiârelere imkân vermektedir. Âl-i Resûlullâh’ın bir alâmet-i fârîka olarak yeşil sarık kullanmalarını hatırlattığı bir beytinde Gelibolulu Âlî, bu kıyafetleriyle onları temâşâ etmek, tıpkı baharla gelen yeşillik ve tazeliği temâşâ gibidir diyerek Peygamber evlâdına bakmanın gam ve kederi dağıttığını söyle-

⁷⁵ *Zâtî Dîvanı* (haz. Ali Nihad Tarlan), İstanbul 1970, II, 363.

⁷⁶ *Zâtî Dîvanı* (haz. Mehmed Çavuşoğlu, M. Ali Tanyeri), İstanbul 1987, III, 321.

⁷⁷ *Zâtî Dîvanı* (haz. Ali Nihad Tarlan), İstanbul 1968, I, 125.

⁷⁸ Peygamber evlâdı ilk defa Abbâsî Devleti’nde Halife Me’mun’un emriyle diğer halktan ayır edilmeleri için yeşil sarık ve yeşil cübbe giymeye başlamışlardır. Bu uygulama Osmanlı Devleti’nde de seyid ve şeriflerin siyâdetlerine bir hüccet olmak üzere yeşil sarık sarmak şeklinde devam etmiştir. Peygamber evlâdından olanların başlarındaki yeşil sarık, herhangi bir uygunsuz muâmeleyle muhatap olmalarına mânî oluyor ve bu belirleyici unsuru gören halk onlara hürmette kusur etmiyordu (bk. Murat Sancık, *Osmanlı İmparatorluğunda Nakibü’l-Eşrafık Müessesesi*, doktora tezi, 1989, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 131-138).

mektedir:

Âl-i Resûl olanlar destâr-ı sebz içinde
Olmuş çemen-misâli gam gussa pâymâli⁷⁹

Bir başka beytinde Âlî, bu defa gül goncasını çevreleyen yeşil yaprakları, Peygamber evlâdının alâmeti olan yeşil sarığa benzetmektedir. Gül yüzlü goncalar bu görünüşleriyle Peygamber soyundan geldikleri iddiâsındadırlar. Her birisinin elinde güya Hz. Peygamber'e nispetlerini isbât eden birer şecere/yaprak vardır. Gerçekten de siyâdetin isbâtı için bir şecere/hüccet gereklidir; gül goncaları ise gül ağacında gelişirler, onların şeceresi gül yaprağıdır. Ayrıca gül zâten eski edebiyâtımızda Hz. Peygamber'in remzidir ve şu halde gül goncalarının iddiâsı asılsız değildir:

Sebz-destâr ile bak ey yüzü gül goncalara
Her biri âl-i Resûl'üm diye tutmuş şecere⁸⁰

Bâkî'nin "gül" redifli gazelinde de bu kabil bir teşbih söz konusudur. Şâire göre baharla tazelenen bahçe, huzur ve safâ vermek konusunda Peygamber Efendimiz'in bulunduğu meclise benzer. Bu bahçedeki farklı çiçekler O'nun ashâbını, güller ise O'nun âlini/âilesini hatırlatmaktadır:

Döndü safâda encümen-i Mustafâ'ya bağ
Hayl-i şukûfe zümre-i eshâb ü âl gül⁸¹

Âl-i abânın hüznüyle/özlemiyle dâimâ şeklen abâyı hatırlatan çula bürünüp dolaştığını söyleyen Sâkib Dede, bu kılığınan ötürü kınanmaktan da rahatsızdır. Esâsen şâir bu beytinden önce Kerbelâ fâciâsını konu etmiş ve çula bürünüp dolaşmayı ise mâtem kıyafeti olarak tercih ettiğini belirtmiştir. Giydiği çula benzer kıyafeti sebebiyle kendisini kınayanlara şâir, ayrılık acısı çeken bir kimseye, bu hicrân kıyafetinden vazgeçmesini söylemenin de doğru olmadığı uyarısında bulunur:

N'ola âl-i abâ hüzniyle olsam dâimâ çul-pûş
Revâ mıdır demek mehcûra terk-i ziyi-i hicrân et⁸²

Mevlevî dergâhındaki mutfak hizmeti vasfında söylediği "matbah-ı Monlâ"

⁷⁹ Kudret Altun, *Gelibolulu Mustafa Âli ve Divânı Vâridâtü'l-Enûka*, Niğde 1999, s. 26.

⁸⁰ *Gelibolulu Âli Divanı*, s. 444.

⁸¹ *Bâkî Divanı* (haz. Sabahattin Küçük), Ankara 1994, s. 290.

⁸² Ahmet Arı, *Sâkib Mustafa Dede Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divânı'nın Tenkidli Metni*, doktora tezi, 1995, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 54.

redifli kasidesinin bu beytinde Şeyh Galib, fakr ehline yâni dervişlere rahmet mayasının kâfi geldiğini söylemektedir. Şâire göre Hz. Mevlânâ'nın mutfağındaki hizmet, âl-i abâ hizmeti makamına tekabül etmektedir. Mutfak hizmeti o kadar yüksek bir makamdır:

Yeter fakr ehline yüzler karası mâye-i rahmet
Makâm-ı hizmet-i âl-i abâdır matbah-ı Monlâ⁸³

Pençe-i âl-i abâ

Bilindiği üzere pençe-i âl-i abâ ve hamse-i âl-i abâ, Resûlullâh ile birlikte abânın altındaki beş kişiyi, yâni Ehl-i beyti işâret etmektedir. Hz. Peygamber'in ismi varlık nüshasının besmelesi mesâbesindedir diyen Nâmık Kemâl, âl-i abâyı teşkil eden beş kişinin de aynıyla bir Allah olduğunu ifade etmektedir. Şâir bu beyitte muhtemelen hamse-i âl-i abânın "الله" lafzını remzen el şeklinde resmedilmesine telmihte bulunmaktadır:

Nâm-ı Ahmed nüsha-i icâde Bismillâh'dır
Pençe-i âl-i abâ aynıyla bir Allâh'dır⁸⁴

Evlâd

"Ey Hayretî sen bizi sakın ola ki başı boş zannetme, bizler hâl ehliyiz ve mevâlîyiz. Hz. Peygamber'in evlâdına bendeyiz ve bu intisâb bizi yüceltmektedir; bu dâvâmızdan asla vazgeçmeyiz" sözleriyle şâir, Peygamber evlâdına olan bağlılığını dile getirmektedir:

Hayretî biz sanma hâlîlerdeniz
Ehl-i hâlîz biz mevâlîlerdeniz
Bende-i evlâdız âlîlerdeniz
Biz de birkaç onmadık âvâreyiz⁸⁵

Hânedân

Resûlullâh'ın âilesi kadri yüce bir âiledir. Kadı Burhaneddin, "Eğer sen bu yüce hânedânı görseydin, kendi evini barkını, malını mülkünü anmaz, kendi varlığını övünmezdin" diyerek Peygamber neslinin emsalsiz olduğuna dikkat çekmektedir:

Ne ehl ü ne hânumân anaydın
Ger sen ulu hânedânı görsen⁸⁶

⁸³ Şeyh Galib Dîvanı, s. 57.

⁸⁴ Nâmık Kemal'in Şiirleri, s. 186.

⁸⁵ Hayretî Dîvanı, s. 97.

Sülâle

Peygamber evlâdını târif sadedinde Şeyyad Hamza, Hz. Âdem'den bu zamana kadar dünyâyâ O'nun âilesi gibi güzîde bir âilenin gelmediğini söylemektedir:

Andan beri ki Âdem zürriyeti belirdi
Hiç gelmedi cihâna senin gibi sülâle⁸⁷

Evlâd-ı Ali

Târif ve tasvir sadedinde Peygamber nesli ile aynı mânâyı temsil eden Ali ve Fâtıma evlâdı da alâmet-i fârikaları olan yeşil sarık sarma âdeti ile şiirlere konu edilmişlerdir. Özellikle yeşil yapraklarla çevrelenmiş gül goncası, Osmanlı döneminde seyyidlerin yeşil sarık kullanma âdet ve zarûretinden hareketle pek çok şâir için teşbih malzemesi olarak öne çıkmaktadır. Birkaç örnek çerçevesinde bu teşbih ve istiâreleri göstermek gerekirse;

Nefha-i Rûhu'l-kudûs midür sabâ kim her şecer
Duhter-i İmrân gibi andan olubdur bâr-ver
Gülsitânlarda yeşil sarmış başına gonceler
Zümre-i âl-i Nebî evlâd-ı Haydar'dır meger
Geh yed-i beyzâ gehî yâkût levh ibrâz eder
Gösterür Mûsâ-sıfat münkirlere i'câz gül⁸⁸

Müseddes nazım şekliyle söylediği "gül" redifli Yavuz Sultan Selim medhiyesinden alınan yukarıdaki bendde Ca'fer Çelebi, meyve yüklü ağaçları İmrân kızı Meryem'e; meyvelerin oluşumunu sağlayan sabâ rûzgârını ise Rûhu'l-kudûs'e benzetmektedir. Gül bahçesindeki gül goncaları ise bu yeşil-kırmızı görünüşleriyle Peygamber âlini ve dolayısıyla Ali evlâdını hatırlatmaktadırlar. Buna benzer bir başka istiâre Sâbit'te mevcuttur. Gül goncasının Fâtıma soyundan geldiğini söyleyen şâir; güya bu iddiâyı goncayı çevreleyen ve yeşil sarığı andıran yapraklarla desteklemektedir:

Âl-i Zehrâ olduğun gül-goncanun tahkik eder
Tarf-ı destârında ol ahzar alâmet gösteriş⁸⁹

Ali evlâdı kemâl ehlidir. "Ey tâlib, olgunluğu Ali evlâdından talep et, çünkü bu âile velâyetin kemâl bulduğu bir zümredir" diyen Aynî, Hz. Ali'nin Şâh-ı

⁸⁶ Kadı Burhaneddin Dîvanı (haz. Muharrem Ergin), İstanbul 1980, s. 87.

⁸⁷ Sadettin Buluç, "Şeyyâd Hamza'nın Beş Manzumesi", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, VII/1-2 (İstanbul 1956), s. 14.

⁸⁸ İsmail E. Erünsal, *The Life and Works of Tâci-zâde Ca'fer Çelebi, With a Critical Edition of His Dîvân*, İstanbul 1983, s. 187.

⁸⁹ Sâbit Dîvanı, s. 431.

velâyet olduğunu hatırlattığı gibi tarikat kurucularının ekseriyet itibarıyla Peygamber neslinden geldiği gerçeğini de vurgulamaktadır:

Kemâl âl-i Alî'den iste tâlib
Ki ol zümre velâyet ekmelidir⁹⁰

Hasaneyn

Âl-i abânın iki kıymetli unsûru olan Hz. Hasan ve Hüseyin, farklı husûsiyetleri öne çıkartılarak şiirlere konu olmuşlardır. Hz. Hasan ile Hüseyin kimdir? sorusu, Yunus'ta en tabîî hâliyle, konuşur gibi cevâbını bulmaktadır. Onlar Hz. Ali'nin oğulları; Resûlullâh'ın sevgili torunları ve arş-ı a'lânın süsleridir:

Hazret Ali babaları
Muhammed'dir dedeleri
Arşın iki küpeleri
Hasan'ıla Hüseyin'dir⁹¹

Hz. Hüseyin'in şiirlerde en bâriz olarak zikredilen husûsiyeti, Kerbelâ mağdûriyeti ve dolayısıyla şehâdetidir. Hz. Hüseyin'i şehitler şâhı olarak yâdeden Nesîmî, Hz. Hasan'ı Resûlullâh'ın ilminin vârisi olarak görmektedir:

Hasan'dır vâris-i ilm-i nübüvvet
Hüseyn şâh-ı şehîd-i Kerbelâdır⁹²

- Hz. Hüseyin'le alâkalı olarak Kerbelâ'nın altını çizen Niyâzî-i Mısrî, hanımı Ca'de tarafından zehirlendiğine dair bir rivâyete müsteniden⁹³ Hz. Hasan'ı da şehit olarak anmaktadır:

Ol Hasan hazretlerine zehr içirdi eşkiyâ
Hem Hüseyn oldu susuzlukdan şehîd-i Kerbelâ
İkisidir asl u nesl-i cümle âl-i Mustafâ
Ben O'nun âline evlâdına kurbân olayım
'Ben O'nun evlâd ü ensâbına kurbân olayım⁹⁴

Hz. Hasan ve Hüseyin'in Peygamber âilesine mensûbiyetleri bazı şiirlerde mahdûmeyn/iki oğul ve sibteyn/iki torun ibâreleriyle vurgulanmaktadır ki bu anma şeklinin bir örneği de Birrî'de mevcuttur:

⁹⁰ Karamanlı Aynî Dîvanı, s. 93.

⁹¹ Yunus Emre Dîvanı (Âşık Yûnus) (haz. Mustafa Tatcı), İstanbul 1997, IV, 78.

⁹² Nesîmî Dîvanı, s. 110

⁹³ E. Rûhi Fiğlalı, "Hasan", DİA, İstanbul 1997, XVI, 282-284.

⁹⁴ Dîvan-ı Niyâzî, İstanbul 1325, s. 52.

O mahdûmeynin idrâk eyle kadrin
Ki sıbtayn-ı Peyember'dir imâmeyn⁹⁵

İbn-i ma'sûm-ı Cenâb-ı Haydar
Fahr-i evlâd-ı iyâdır Haseneyn⁹⁶

Leylâ Hanım'a göre Hz. Hasan ve Hüseyin yine Resûlullâh'a nisbetle iki gül goncası gibidir:

İki gül goncasıdır Mustafâ'nun
İmâm-ı evliyâ evlâd-ı Haydar⁹⁷

On iki imâm

Şeyh Galib'in bir şiirinde Peygamber âli olan on iki imâm, insanlık âlemi üzerinde te'siri müsellemler on iki burca teşbîh edilmiş, her biri ay ve güneşin tâci olarak anılmıştır:

Âlemlere isnâ aşer ebrâc değil mi
Her biri ser-i mihr ü mehe tâc değil mi
Tîr-i siteme cümlesi âmâc değil mi
Da'vâ-yı mahabbet buna muhtâc değil mi
İkrânımıza ser veririz ahde kavîyiz
Biz şâh-ı velâyet kuluyuz hem Alevîyiz⁹⁸

Onlar sadece Şîa mensuplarının değil Ehl-i sünnetin de tâbî oldukları önder şahsiyetlerdir diyen Hüzni, on iki imâma bağlılığını dile getirmektedir:

Muktedâ-yı Ehl-i sünnet şüphesiz isnâ aşer
Hüzniyâ râhında kurbân bir gedâ derler bize⁹⁹

C. Salât u Selâm

Peygamber Efendimiz'e salât u selâm, ümmetin mükellefiyetlerindedir. Ahzab sûresinin, "Allah ve melekleri Nebî (Muhammed)'e çok salât ederler; ey inananlar siz de onlara salât edin. Ona tam bir teslimiyetle selâm verin" (33/56) meâlindeki âyeti nâzil olunca sahâbe, Resûlullâh'a "nasıl selâm ve salâvat getireceklerini" sormuşlar, bunun üzerine Hz. Peygamber onlara, *salli-bârik duâları*

⁹⁵ Rasih Erkul, *Manisalı Birrî Mehmed Dede Hayatı, Eserleri, Edebî Şahsiyeti ve Divânı*, Manisa 2000, s. 143.

⁹⁶ *Harputlu Hazmî Divânı*, s. 218.

⁹⁷ *Leylâ Hanım Divânı*, s. 163.

⁹⁸ *Şeyh Gâlib Divânı*, s. 189.

⁹⁹ *Yozgatlı Hüzni Divânı*, II, 271.

olarak bilinen salavât-ı şerîfeleri¹⁰⁰ öğretmiştir. Beş vakit namazın son teğehhüdünde okunan sallî-bârik dualarında bilindiği üzere, İbrâhim (a.s.)'in âline olduğu gibi Peygamber Efendimiz'in de âline duâ edilmektedir. Mü'minlerin ibadetlerinde zikirleri olan bu salâvatlar asırlar boyunca onların Peygamber ve âilesine bağlılıklarını canlı tutmuştur.¹⁰¹ Resûlullâh'a ve âline salât ü selâm âdetini şiiirlerde de tâkip edebilmek mümkündür.

Âl-i Resûl

Bir beytinde Şeyhî, Resûlullâh'a ve âline, sayılamayacak kadar çok kum taneleri ve bulutlarda yüklü yağmur katreleri adedince selâm ve duâ göndermektedir:

Ana vü âline Hak'dan tahiyât ile selâm
Hisâbı çün katarât-ı sehâb ü add-i rimâl¹⁰²

Büyük küçük her varlığın Hz. Peygamber'den zuhûra geldiğine inanan Sezâyî-i Gülşenî, O'nun nûrunun her şeyden önce var olduğunu söyledikten sonra müteâkip beyitte Peygamber'in âline ve ashâbına duâ etmektedir:

Muhammeden zuhûra geldi cüz' ü kül
Muhammed cümleye çün mübedâdir

Muhammed âline ashâbına hem
Salât eyle Sezâyî hak edâdir¹⁰³

Hz. Peygamber'den sonra evlâdına selâm ve duâ gönderen Seyyid Seyfullâh, evlâd-ı Peygamber'in tasarruf sahibi olduklarını her türlü dilek ve temenninin onlara iletilebileceğini îmâ etmektedir:

Dahi evlâdına tuhfe tahiyât
Kim anlardan biter cümle murâdât¹⁰⁴

Müteâkip iki beytinde Râmî, Hz. Peygamber'in evlâdı ve ashâbına her sabah ve akşam misk ü anber kokulu selâmlar göndermektedir:

Olsun selâm-ı 'anber revâyih
Olsun selâm-ı miskî resâil

¹⁰⁰ Buhârî, "ed-Da'vât", 32, 33.

¹⁰¹ Gülgün Uyar, *Ehl-i Beyt*, s. 32.

¹⁰² *Şeyhî Dîvanı* (haz. Mustafa İsen-Cemal Kurnaz), Ankara 1990, s. 34.

¹⁰³ *Sezâyî-i Gülşenî Dîvanı*, s. 87.

¹⁰⁴ *Seyyid Seyfullah Dîvanı*, İstanbul 1288, s. 43.

Âl-i Resûl-i ashâba benden
İtsün hediye subh u asâil¹⁰⁵

Hasaneyn

Nâbî, Hz. Hasan ve Hüseyin'in Resûlullâh'a nisbetini dile getirdiği bir şiirinde onları öne çıkan bazı husûsiyetleriyle andıktan sonra tertemiz ruhlarına salât u selâmlar hediye etmektedir:

Dahi ol iki merdüm-i dîde
Ol iki zât-ı pâk-i sencîde

Birinün nâm-ı pâki yâni Hasan
Gülşen-i fer'a gonce-i ahsen

Birinin şöhret-i şerfi Hüseyin
Hazret-i Mustafâya kurretü'l-ayn

Eyle bizden nice salât ü senâ
Cümlenün rûh-ı pâkine ihdâ¹⁰⁶

Seyyid Seyfullâh'a göre Hz. Hasan ve Hüseyin'e duâ etmek zâten dinin bir rûknü olup keyfi bir amel değildir:

Kıl Hasan'ın Hüseyin'in rûhuna dâim duâ
Anlara etmek duâ ehl-i dînin erkânıdır¹⁰⁷

D. İstimdâd ve İstişfâ

Yaratıcıya kurbîyyet başta olmak üzere bir kimsenin herhangi bir dileğinin gerçekleşmesi veya başına gelen bir musîbetin def'i için evliyâullâhın rûhâniyetinden medet umması veya başka ifadeyle Hak katında makbul olduğuna inanılan zevâtı, isteklerinin gerçekleşmesi için aracı kılmasına tevessül denilmektedir.¹⁰⁸ Gerçekleşmesi arzu edilen dilek ve talepler hem dünyâ hem de âhirete yönelik olabilir. Aralarında kesin bir fark bulunmamakla birlikte dünyâ hayatına dâir keder ve sıkıntılarının def'i için ehlullâhın vesîle kılınmasına istimdâd; âhirete

¹⁰⁵ *Râmî Dîvanı* (haz. Erdal Hamami), Ankara 2001, s. 96.

¹⁰⁶ *Nâbî Dîvanı* (haz. Ali Fuat Bilkan), Ankara 1997, I, 398-399.

¹⁰⁷ *Seyyid Seyfullah Dîvanı*, s. 43.

¹⁰⁸ Bir insan evliyâyı ve ehlullâhı vesîle ittihaz edebilir. Yeter ki vesîle kıldığı veliyi Rab derecesine yükseltmesin ve nihâi mercün Yüce Allah olduğunu aklından çıkarmasın (bk. Süleyman Uludağ, "İstimdâd", *Tasavvuf*, sy. 8 (Ankara 2002), s. 12).

mâtuf duâlara istişâ denilmektedir.¹⁰⁹ Hz. Peygamber ve Ehl-i beyti bu kabil yönelişlerde tabiatıyla akla ilk gelen mercilerdir. Hissiyâtın dile getirilmesi anlamında fevkalâde uygun bir vasat olan şüirlerde, Hz. Peygamber ve evlâdı bir ilticâ makamı; her türden temennîlerin arz edildiği bir talep ve hâcet kapısı olarak belirmektedir. Bu talepler dünyevî ihtiyaç ve sıkıntıların giderilmesi, maddî mânevî hastalıkların şifâsı yolunda olabildiği gibi daha ziyâde, âhirete yönelik talepler/şefaât beklentileri şeklinde de şüirlerde yer almaktadır. Ehl-i beyt'e duyulan ihtirâmın dile getirildiği şüirler de ekseriyetle Peygamber Efendimiz'in ve Ehl-i beytinin şefaatine mazhar olmak niyet ve temennîsi ile hitam bulmaktadır.

Ehl-i beyt

Aşağıdaki beyitlerde Âdile Sultan, sırasıyla şefaât ve delâlet talebinde bulunduğu Ehl-i beyte esas olarak saâdetle dehâlet niyâzını terennüm etmektedir:

Şefâatde delâletdir niyâzım Ehl-i beytinden
Delâletde saâdetdir niyâzım Ehl-i beytinden

Günahkâr ümmetin ashâb u âlinden medet ister
Benim ancak dehâletdir niyâzım Ehl-i beytinden¹¹⁰

Yenişehirli Avnî, nâzenîn bir gül goncasına benzettiği refîkası Emine Hanım'ın vefatı sebebiyle söylediği tarihte, hayat arkadaşının irtihâlini Fâtima evlâdı ile teşekkül eden gül bahçesinden bir goncanın koparılması şeklinde şüire aktarmaktadır. Bu goncaı Hak Teâlâ'ya takdim ettiğini söyleyen şâir, Ehl-i beyt-i Mustafâ aşkına bağışlanma talebinde bulunur:

Gül-sitân-ı âl-i Zehrâdan ciger-pârem gibi
Nâzenîn bir gonce takdîm eyledim Yezdânuma

Yâ İlâhî Ehl-i beyt-i Mustafâ'nın aşkına
Merhamet kıl hâlîme bakma benim noksânuma¹¹¹

Ehl-i beyt-i Mustafâ'nın şâir nezdinde bir hâcet kapısı olduğunu söylemiştik. Hüznî de bir şüirinde tam mânâsıyla ne olduğunu kestirmekte zorlandığımız bir arzusunun tahakkuku için Resûlullâh'ın Ehl-i beytini vesîle kılmaktadır:

Nâr-ı hasret sînemi yaktı hemân yok tâkatım
Vâdi-i hayretde kaldım kalmadı hiç râhatım

¹⁰⁹ Esâsen tarîkat ehli, 'şefaât yâ Resûlullâh' derken de Hz. Peygamber'in âhiretteki değil, şimdiki şefaâtını isterler (bk. Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1991, s. 450).

¹¹⁰ *Âdile Sultan Divanı* (haz. Hikmet Özdemir), Ankara 1996, s. 214-215.

¹¹¹ *Yenişehirli Avnî Bey Divanı*, II, 671.

Ehl-i beyt-i Mustafâ'nın hakkıçün ver hâcetim
El-amân Şâh-ı şehîd-i Kerbelâ'nın aşkına¹¹²

Âl-i abâ

Hz. Peygamber dışında dört kişi olan âl-i abâyı ve "ey Şâh" ibaresiyle Resûlullâh'ı duâsına vesîle kılan Aynî, Ehl-i beytin eteğine tutunan bir düşkündür. Bütün ümîdini Hz. Peygamber'e ve Ehl-i beytine bağlamıştır:

Çehâr âl-i abâ hakkı senin hakkın için ey şâh
Gedâ-yı Ehl-i beyt oldum elimden çekme dâmânı¹¹³

Bir na't-ı şerîfin sonunda mûtrad olduğu üzere duâyâ geçmeden evvel tevessüle başvuran Seyyid Seyfullâh, dört nur olarak tanımladığı Hz. Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin'in yüzü hürmetine Resûlullâh'ın şefaatinin istemektedir:

Ali hem Fâtıma ol iki deryâ
Hasan lü'lü' Hüseyin mercân-ı yektâ

Bu dört nûr-ı ilâhî hürmetçün
Bizi etme kıyâmet günü mahzûn¹¹⁴

Bir münâcâtında Hoca Neş'et sırasıyla, peygamberlerin şâhı ifadesiyle tavsif ettiği Peygamber Efendimiz, velâyetin şâhı sıfatıyla zikrettiği Hz. Ali ve âl-i abâ hakkı için mağîret dilemektedir:

Hudâyâ bi-hakkın Şeh-i enbiyâ
Bi-Şâh-ı velâyet bi-âl-i abâ¹¹⁵

Âl-i Muhammed

İki cihan saâdeti ve selâmetinin Peygamber evlâdı izinde olmakla temin edilebileceğine inanan Rûhî, kendi kendisine âl-i Muhammed'den ayrılmama tenbîhinde bulunmaktadır:

Rûhî iki cihanda murâdın necât ise
Râh-ı talebde peyrev-i âl-i Muhammed ol¹¹⁶

¹¹² *Yozgatlı Hütznî Divanı*, 292.

¹¹³ *Karamanlı Aynî Divanı*, 286.

¹¹⁴ *Seyyid Seyfullah Divanı*, s. 73.

¹¹⁵ Rıza Oğraş, *Hoca Neş'et Divânı İnceleme ve Tenkidli Metin*, yüksek lisans tezi, İstanbul 1991, s. 135.

¹¹⁶ *Divân-ı Rûhî-i Bağdâdî*, s. 293.

Nigârî'nin duâsı mahşer günü geldiğinde, gönlünde Resûlullâh aşkı, yanında âl-i abâ zümresi ve Hâşimoğullarıyla haşrolmak üzerinedir. Dünyâda da âhirette de Peygamber sevgisi ve neslinden ayrı kalmak istemez:

Eylegil haşr bizi Ahmed-i Muhtâr sever
Zümre-i âl-i abâ nesl-i Benî Hâşim ile¹¹⁷

Aynı şâir bir başka şiirinde mahşer günü tek güvencesinin âl-i abâ olduğunu, bu zümreden başka hiç kimsenin imdâdına yetişemeyeceğini söyleyerek âl-i abânın şefaatine dair inanç ve umûdunu dile getirmektedir:

Kim dutar destimiz eyvâh bizim haşr günü
Kim yeter dâdımıza âl-i abâdan gayri¹¹⁸

Pençe-i âl-i abâ

Hz. Peygamber'le birlikte âl-i abâyı oluşturan beş kişi aşkına Yenişehirli Avnî, Hz. Ali'nin merhametine sığınmakta, onun şefaatinde istemektedir:

Merhamet kıl pençe-i âl-i abânın aşkına
Avnî-i şeydâ dahilündür senündür yâ Ali¹¹⁹

Tâhirü'l-Mevlevî, pençe-i âl-i abânın hakkı, onların yüzü suyu hürmetine Allah'ın arslanı Hz. Ali'den lütuf ve ihsân beklemektedir:

Pençe-i âl-i abâ hakkıçün ey Şîr-i Hudâ
Kıl nevâziş dest-i eltâfın ile bu çâkeri¹²⁰

Hasaneyn

Hz. Hasan ve Hüseyin, özellikle Resûlullâh katındaki müsellem kıymetleri sebebiyle bağışlanma temennisinde vesile kılınmaktadırlar. Ahmedî'ye âit bir gazel na'tın istimdâd bölümünde söz konusu gerekçeyle ilk dört halife ile birlikte Hz. Hasan ve Hüseyin de "iki kardaş" ibâresiyle anılmaktadır:

Bir kible vü üç rûhıla beş farıçun iy pâk
Dört yâr hakı vü iki kardaş hakıçun¹²¹

¹¹⁷ *Divân-ı Seyyid Nigârî*, s. 191.

¹¹⁸ a.g.e., s. 208.

¹¹⁹ *Yenişehirli Avnî Bey Divanı*, II, 969.

¹²⁰ *Divançe-i Tâhir*, s. 41.

¹²¹ Yaşar Akdoğan, *Ahmedî Divanı ve Dil Husûsiyetleri*, Gramer, Sentaks, Sözlük, doktora tezi, İstanbul 1979, s. 666.

Resûlullâh'ın Hz. Hasan ve Hüseyin'e "gözlerimin nûru" diyerek hitâb ettiğini hatırlatan Seyyid Seyfullâh, son nefesini mü'min olarak verebilmek için her ikisinin de yardımına mürâcaat etmektedir:

Hüseynile Hasan âl-i Muhammed
Gözüm nûru dedi anlara Ahmed
Bularun hürmetine eyle rahmet
Bizi son demde imânile gönder¹²²

Hz. Hasan ve Hüseyin'den bizâtihî istimdâd edildiği gibi bu iki sevgili torun aynı zamanda Hz. Peygamber'e yakın olabilme vâsitâsı olarak da görülebilmektedir. Bir murabbâında Hüznî, Hz. Fâtıma ile iki evlâdını işte bu maksatla anar:

Nüh felek seyr-i a'lâ hürmetiçün
Hafîdeynle O Zehrâ hürmetiçün
Alî sâlâr-ı eshâ hürmetiçün
Dahîlek yâ Resûlallâh dahîlek¹²³

Hasan ve Hüseyin, Peygamber âilesinin gülü ve sümbülüdür; onlar Hz. Ali'nin de şehzâdeleridir diyen Hazmî, doğrudan doğruya mahşer günü şefaetlerini istemektedir:

Gül-i âl-i Muhammed sümbül-i bostân-ı Peygamber
İki şehzâde-i âlî-nihâd-ı Hazret-i Haydar
Bular yâ Rab şefâat-hâhum olsun rûz-ı mahşerde
Be-hakk-ı ismet-i Zehrâ be-hakk-ı Sâkî-i kevser¹²⁴

Şeyhi Ahmed Hüsâmeddin Efendi medhiyesinde Fennî, Hz. Hasan ve Hüseyin'i vesîle ittihâz ederek feyiz ve merhamet temennîsinde bulunur:

Etme Fennî kulunu feyz-i teveccühten dür
Merhamet kıl Haseneyn aşkına yâ Hazret-i Pîr¹²⁵

On iki imâm

On iki imâm medhiyeleri veya bir başka ifadeyle na't-ı düvâzdehler, İslâmî Türk edebiyâtının önemli edebî mahsullerindedir. Bu şiirlerin muhtevâları da genel olarak birbirine benzemektedir. Hz. Peygamber övgüsü ile başlayan bu medhiyeler, Hz. Ali de dahil olmak üzere on iki imâmın ekseriyetle isimleri ve

¹²² Seyyid Seyfullah *Dîvanı*, s. 165.

¹²³ *Yozgatlı Hüznî Dîvanı*, s. 302.

¹²⁴ *Harputlu Hazmî Dîvanı*, s. 111.

¹²⁵ *Fennî Dîvanı*, s. 32.

belirgin vasıflarının zikredilmesiyle devam etmekte, nihâyet onların rûhâniyetlerine ilticâ ile tamamlanmaktadır. Ehl-i beyt muhabbeti ile temâyüz eden bir şâir olan Hayretî'den alınan bir düvâzdeh na'tı örneği de aynı şekilde Peygamber evlâdı olarak tanımlanan on iki imâm ile birlikte haşrolunmak temennâsi ile tamamlanmaktadır:

Yâ Rab bi-hakk-ı pertev-i envâr-ı Mustafâ
Yâ Rab bi-hakk-ı meşreb-i Sultân-ı evliyâ

Yâ Rab bi-hakk-ı ân Şeh-i mesmûm-ı râh-ı Hak
Yâ Rab bi-hakk-ı Şâh-ı şehîdân-ı Kerbelâ

Yâ Rab bi-hakk-ı seyyid-i sâdât-ı ins ü cân
Yâ Rab bi-hakk-ı âdem-i evlâd-ı Murtaazâ

Yâ Rab bi-hakk-ı Bâkır-ı hâlis-derûn-ı râh
Ya'nî kulûba ol ayağı tozu kîmyâ

Yâ Rab bi-hakk-ı Ca'fer-i Sâdık imâm-ı dîn
Yâ Rab bi-hakk-ı Kâzım-ı ser-çeşme-i vefâ

Yâ Rab bi-hakk-ı meşhed-i Sultân-ı heştümîn
Yâ Rab bi-hakk-ı Ka'be-i erbâb-ı bâ-safâ

Yâ Rab bi-hakk-ı sıdk-ı Takî izzet-i Nakî
Yâ Rab bi-hakk-ı ân dü şehensâh-ı etkiyâ

Yâ Rab bi-hakk-ı Askerî vü Sâhibü'z-zamân
Eyler niyâz yüz tutuban Hayretî sana

Haşr et-yarın sen anları evlâd-ı Şâh ile
Olsun münîr cânları nûr-ı İlâh ile¹²⁶

Sultan III. Mehmed için söylediği bir medhiyenin duâ bölümünde Rûhî, pâdişâhı on iki imâmın muhâfazasına havâle etmektedir:

Safâ ile geçe ömrün serîr-i sıhhatde
Nigâhdâr olalar zâtına on iki imâm¹²⁷

Aynı şâir bir başka kasîdesinde Hz. Peygamber'le birlikte âl-i abâyı, ashâbı ve

¹²⁶ Hayretî Divanı, s. 70.

¹²⁷ Divân-ı Rûhî-i Bağdâdî, s. 28

hususen on ikinci imâm olan Mehdî-i Muntazır'ı vesile kılmak sûretiyle övdüğü kişiye duâ etmektedir:

Be-aşk-ı Ahmed-i mürsel be-hürmet-i ashâb
Be-izz-i Mehdî-i hâdî be-hakk-ı âl-i abâ¹²⁸

E. Tevellâ ve Teberrâ

Tevellâ, Hz. Peygamber ve O'nun Hz. Fâtıma ile Ali'den yürüyen neslini ve onları sevenleri sevmek; teberrâ ise Peygamber neslini sevmeyenleri ve sevmeyenleri sevenleri sevmemek mânâsındadır.¹²⁹ Bu kavramlar İslâmî-Türk edebiyâtında inanç ve itikada dâir bir zorunluluk bildirmekten ziyâde, Peygamber evlâdına bağlılığı beyan etmek üzere kullanılmaktadır. Ehl-i beyt muhabbeti, daha doğrusu muhabbet dâvâsının bir neticesi olarak tevellâ ve teberrâ kavramları ve aynı mânâyâ delâlet eden ifadelere şiirlerde sıklıkla tesadüf edilmektedir.

Âl-i abâ

Nesîmî, âl-i abâ düşmanlarını sevmez, hattâ onların düşmanıdır. Sadece Ehl-i beyti sevenleri sevmek şâire göre yeterli olmadığı gibi hatâlıdır da. Ehl-i beyt düşmanları hem sevilmeyecek hem de lânetleneceklerdir:

Oku lânet hımâr u hük ü hırsa
Olar kim düşmen-i âl-i abâdır
Teberrâ olmayınca yok tevellâ
Teberrâsız tevellâlar hatâdır
Tevellâ kıl ey miskin Nesîmî
Tevellâ kılmayanlara belâdır¹³⁰

Bir na't-ı şerifin son beytinde âl-i abâ nesline karşı düşmanlık edenlere karşı nefretini îlân eden Sâbit, onlara samimi muhabbet besleyenlerin ise binlerce mükâfat göreceği müjdesini vermektedir:

Hasûd-ı itret-i âl-i abâyâ sad nefrîn
Muhibb-i sâf-derûna hezâr ecr-i cezîl¹³¹

Nigârî'ye göre Resûlullâh dostlarını sevmek, zâten uyulması gereken bir dav-

¹²⁸ a.g.e., s. 37.

¹²⁹ Tevellâ ve teberrâ esâsen Şif-İmâmiyye'de dînin furû'undan olup ibadet hükmündedir (bk. Fiğlalı, *İmâmiyye Şi'ası*, s. 235). "Tevellâ", Hz. Peygamber'i ve ehl-i beytini sevmek, onları sevenleri sevmek, onların yolunda olmak ve onlara uymak; "teberrâ" ise onları sevmeyenleri sevmektir (bk. Gölpinarlı, *Tasavvufun Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, s. 337).

¹³⁰ Nesîmî *Dîvanı*, s. 107.

¹³¹ Sâbit *Dîvanı*, s. 171.

ranış biçimidir. O'nun dostlarını sevmek tek başına yeterli bir tutum olmayıp teberrâ da gereklidir. Dolayısıyla âl-i abâ düşmanlarını kınamak da başlı başına bir ibâdetdir:

Dûstân-ı Ahmedi sevmek itâatdir bize
Düşmen-i âl-i abâya ta'n tâatdir bize"¹³²

Âl-i abânın yolunun toprağı olduğu gibi çârın, yâni dört sevgilinin de kölesidir Nigârî. Bu dört sevgili ise Resûlullâh'ın çehâr yârı, yâni ilk dört halîfedir. Ancak bu dört dost, Ehl-i beyt sevgisi ziyâde olan bazı şâirlerce, âl-i abâ içerisinde Hz. Peygamber dışında kalan dört kişi olarak kabul edilmektedir ki bunlar da bilindiği üzere Hz. Ali ve Fâtıma ile Hz. Hasan ve Hüseyin'dir. Netice itibarıyla âl-i abâya ve dört husûsî dostu bağı olduğunu söyleyen şâir; onları sevenlere sevgili, sevmeyenlere azap hükmündedir:

Biz hâk-i pey-i âl-i abâ vü çâker-i çârız
Yârânına yârız dahi ağıyârına nârız"¹³³

Aslında âl-i abâ düşmanlarının adlarını da ağzına almak istemeyen Nigârî, onları bütünüyle Hak Teâlâ'nın lânetine havâle etmektedir:

Düşmen-i âl-i abâ hakkına lâf eylemezem
Başka bir söz dimezem la'n-i Hudâ'dan gayrı"¹³⁴

Evlâd-ı Resûl

İki cihanın iftihar kaynağı olan Peygamber Efendimiz'in evlâdını sevmeyip düşmanlık besleyenlere Seyyid Seyfullâh, "evlerinin yıkılması, ocaklarının sönmesi" yönünde bedduâlar etmekte ve ancak bu sûretle Resûlullâh evlâdının intikamının alınacağını düşünmektedir:

İki âlem fahrinin evlâdını
Sevmeyüb buğz idenün bünyâdını

Öyle vîran eylesin yâ Rabbenâ
Alsın evlâd-ı Resûl'ün dâdını"¹³⁵

Aynı şâir bir başka beytinde Peygamber neslini sevmeyenlere doğrudan lânet okumaktadır:

¹³² *Dîvân-ı Seyyid Nigârî*, s. 179.

¹³³ a.g.e., s. 258.

¹³⁴ a.g.e., s. 208.

¹³⁵ *Seyyid Seyfullah Dîvanı*, s. 147.

Kim ki sevmez Mustafâ'nın neslini la'net ana
Rahmet-i fazl-i ilâhî feyz-i Hak mâdem bize¹³⁶

Resûlullâh evlâdından olduğunu söyleyen Şeref Hanım, bu mensûbiyetin bir neticesi olarak Yezid ve soyunu mahşere kadar lânetlemeye devam edecektir. O, âl-i abâ bendesi olduğu kadar âl-i abâ düşmanlarının da en büyük hasmıdır:

Ben evlâd-ı Resûl'üm tâ be mahşer ederim elbet
Yezîde ehline ensâbına etbâına la'net
Muhibb-i bende-i âl-i abâyım iki âlemde
Şeref a'dâsına hasm-ı kavîyim eylemem hürmet¹³⁷

Hânedân

Nesîmî, Peygamber Efendimiz'in evlâdını sevmeyenlere sonsuz sayısız lânetler eder. Şâire göre Peygamber neslini sevmek, O'nun evlâdını sevmeyenlerden nefret etmeyi zorunlu kılmaktadır:

Hânedân-ı Mustafâ'yı sevmeyen mel'ûnlara
Okurum bî-hadd ü gâye ana la'net dâimâ¹³⁸

Resûlullâh evlâdına muhabbet besleyen bir kimse Behiştî'ye göre sabah akşam Hâricîler'e küfür ve lânet etmelidir. Çünkü bu tel'în ibâdet hükmündedir:

Muhibb-i hânedân isen dilâ subh ü mesâ elzem
Havâric zümresine sebb ü la'n itmek ibâdetdür¹³⁹

Evlâd-ı Fâtıma

Bir bedduâ beytinde Nev'î, Ali-Fâtıma evlâdına dil uzatanlar dilsiz kalsın temennîsinde bulunmaktadır:

Evlâd-ı pâk-i Hazret-i Hayrûnnisâ için
Her kim dil uzada göreyin ola bî-zebân¹⁴⁰

Sibteyn

Teberrâyı öne çıkardığı bir kıt'asında Hazmî, Hz. Hasan ve Hüseyin'e kötülük etmek niyetinde bulunan herkesin kıyâmete kadar lânetlenmeyi hak ettiğini söyler. Resûlullâh'ın büyük mahkemede dâvâcı olacağı bu kişilerin hükmünü,

¹³⁶ a.g.e., s. 117.

¹³⁷ Şeref Hanım Divânı (haz. Mehmet Arslan), İstanbul 2002, s. 98.

¹³⁸ Nesîmî Divânı, s. 76.

¹³⁹ Behiştî Divânı, s. 199.

¹⁴⁰ Nev'î Divânı (haz. Mertol Tulum, M. Ali Tanyeri), İstanbul 1977, s. 188.

Hak Teâlâ verecektir:

Sıbteyne bu dünyâda kim olmuş ise bed-hâh
Tâ haşre kadar la'nete lâyıktır o kem-râh
Vay olsun o mel'üne ki ferdâ-yı cezâda
Da'vâcısı Peygamber ola hâkimi Allâh¹⁴¹

F. Kerbelâ

Edebiyatımızda Ehl-i beyt vurgusunun bu derece yoğun olmasının sebeplerinden biri de Kerbelâ fâciâsıdır. Yezid'i veliahd tâyin etmek isteyen Muâviye'ye ittibâ etmeyerek muhâlefet eden Hz. Hüseyin, bilindiği üzere Yezid'in hilâfeti döneminde Kûfeliler'in dâvetine icâbet ederek Kûfe'ye gitmek üzere yola çıkmış, 10 Muharrem 61'de Kerbelâ denilen mevkîde Yezid'e bağlı kuvvetler tarafından şehîd edilmiştir. Hz. Hüseyin ve yakınlarının mâruz kaldığı haksızlık ve zulüm, müslümanların Ehl-i beyte bağlılıklarını daha da perçinlemiş, Ehl-i beyt sevgisi âdetâ Ehl-i beyt taraftarlığı hâline dönüşmüştür. Yâni İslâm dünyasında Ehl-i beyte gösterilen ihtirâmın, özellikle Kerbelâ fâciâsıyla daha da geliştiğini söylemek yanlış olmaz. Bu taraftarlık aynı zamanda bir karşı taraf nefretini de getirmiştir. Bizim edebiyatımızda özellikle şiiirlerde Kerbelâ vurgusu başlı başına bir hâdisedir. Hz. Hüseyin'in şehâdeti, "Maktel-i Hüseyin" adı altında başlı başına bir nevî oluşturacak kadar çok işlenmiş olup ayrı bir çalışma konusudur.¹⁴² Burada, Kerbelâ vak'asını ve Muharrem mâtemini âl-i abâyla bağlantılı olarak konu eden şiiirlerden seçilen birkaç örnek göstermek, Kerbelâ ve Ehl-i beyt sevgisi bağlantısı hakkında bir fikir vermek bakımından faydalı olacaktır.

Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da dökülen kanı, bazı şâirler için tevessül unsurudur. Bir örneğine Ümmî Sinan'da tesadüf ettiğimiz bu yaklaşıma göre şâir, Hüseyin'in kanını Hz. Peygamber'e kurbîyyet için vesîle ittihâz etmektedir:

Enbiyâ evliyâ çıka köşğine
Mest olanlar anberine müşkine
İmam Hüseyin'in kanı aşkına
Bizi güzel Muhammed'den ayırma¹⁴³

Âl-i abâ

Kerbelâ ve Muharrem mâtemini telmîhettiği bir beytinde Fuzûlî, Resûlül-

¹⁴¹ *Harputlu Hazmî Dîvanı*, s. 221.

¹⁴² Bu konuda geniş bilgi için bk. İlyas Üzüm, "Hüseyin (Literatür)", *DİA*, XVIII, 521-524; Mustafa Uzun, "Kerbelâ (Türk Edebiyatında Kerbelâ)", *DİA*, İstanbul 1998, İstanbul 1998, XXV, 274-275. Makteller dışında edebiyatımızda çok sayıda Muharrem ve Kerbelâ mersiyeleri de kaleme alınmıştır. Bu şiiirler için bk. Bünyamin Çağlayan, *Kerbela Mersiyeleri*, doktora tezi, Ankara 1997.

¹⁴³ *Ümmî Sinan Dîvanı* (haz. A. Azmi Bilgin), İstanbul 2000, s. 203.

lâh'ın âilesine türlü cefâlar ettiği ve dolayısıyla Ehl-i beytin önde gelenlerine mâtemi revâ gördüğü için felekten şikâyet etmektedir:

A'yân-ı âl-i Ahmed'e gerdûn cefâ kılıp
Eşrâf-ı Ehl-i beyte revâ gördü mâtemi¹⁴⁴

Kerbelâ'yı hatırladıkça gama kedere garkolan Şeref Hanım, Resûlullâh'ın kızı Fâtıma'nın inâyetine sığınarak mahşer meydanını bir âh ile yıkma niyetindedir. Âl-i abâya cân fedâ diyen şâir, Kerbelâ sebebiyle Ali evlâdının başına gelenleri hatırladıkça kan ağlamaktadır:

Etdim muîn duhter-i zât-ı Peyemberi
Yüksam bir âh ile n'ola meydân-ı mahşeri
Ben cân fedâyım âl-i abâya Şeref ezel
Yâd eyleyüb kan ağlarım evlâd-ı Haydari¹⁴⁵

Hânedân

Rûhî, Kerbelâ sancağının da bağlı olduğu Bağdad'da ikamet etmekte ve her fırsatta bununla iftihar etmektedir. Bu beytinde de Hz. Hüseyin'e yakın olmaktan duyduğu sevinci dile getiren şâir, Peygamber evlâdına beslediği muhabbetten dolayı Kerbelâ toprağını cennete bile tercih etmektedir. Rûhî için hânedânın huzûrunda bulunmak, cennet nîmetlerine erişmekten daha safâlı bir lütuftur:

"Cennet olsa etmezüz tağyîr-i mesken Rûhiyâ
Biz muhibb-i hânedânız Kerbelâ'da sâkiniz"¹⁴⁶

Muharrem ayı mâtem mevsimidir. Peygamber evlâdına gönülden bağlı olanların kederi Muharrem günlerinde yenilenir ve ziyâdeleşir:

İrişdi çünkü eyyâm-ı Muharrem vakt-i mâtemdür
Muhibb-i hânedânun tâzelendi derd-i hicrânı¹⁴⁷

Evlâd-ı Ali

Hz. Ali'nin kevser sâkîsi olduğunu hatırlattığı bir beytinde Lâmiî Çelebi, Ali evlâdını susuz bırakan ve şehîd eden gürûhun mahşerde kevser şarâbından mahrum kalacaklarını, bu şarâbı istemeye bile utanacaklarını iddiâ etmektedir:

¹⁴⁴ Fuzûlî Divanı, s. 33.

¹⁴⁵ Şeref Hanım Divânı, s.512.

¹⁴⁶ Divân-ı Rûhî-i Bağdâdî, s. 144.

¹⁴⁷ Behîştî Divanı, s. 199.

Fâsık imâmetini revâ görmedi çü bu
Ceng edib oldı Şâh-ı şehîdân-ı Kerbelâ

Kevser şarâbını ne yüz ile diler şu kim
Susuz elinde katl ola evlâd-ı Murtaşâ¹⁴⁸

Sonuç

Hız. Peygamber'in Ehl-i beyti, Türk-İslâm edebiyâtı muhtevâsını teşkil eden konulardan bir tanesidir. Fevkalâde bir önemle şiirlerde yer bulan Ehl-i beyt, Türk edebiyâtında öncelikle âl-i abâ ile, yâni Resûlullâh'ın abâsı altına aldığı Hz. Ali, Fâtıma, Hz. Hasan ve Hüseyin ile temsil edilmektedir. Âl-i abâ ile birlikte âl-i Muhammed ve evlâd-ı Muhammed ibârelerinin de aynı muhabbet ve hürmet ifadeleriyle şiirlerde kullanılması, Ehl-i beyt ve âl-i abâ kavramlarının Ali-Fâtıma evlâdı ve dolayısıyla Peygamber nesli olarak anlaşıldığı düşüncesini kuvvetlendirmektedir. Peygamber evlâdı arasında ise on iki imâmın öncelikli bir mevkiye sahip olduklarını, bu silsile üzerindeki güçlü vurgudan ve özellikle on iki imâm medhiyelerinden tâkip edebilmek mümkündür. Bu gelenek günümüze kadar devam etmiştir. Ancak âl-i Muhammed elbette on iki imâmdan ibaret değildir. Peygamber evlâdına duyulan sevgi, hürmet ve ta'zîmi canlı tutmak ve onların haklarını korumak maksadıyla kurulan nakıblık müessesesi bilindiği üzere Osmanlı devletinde de hayâtiyetini devam ettirmiştir. Kurumsal anlamdaki bu tedbîr ve alâkaya paralel olarak edebiyâtımızda da Resûlullâh'ın emâneti ve vârisleri olarak görülen seyyidler zümresi, asırlar boyunca kesintisiz şekilde ve dâimî bir muhabbetle anılmışlardır.

¹⁴⁸ H. Bilen Burmaoğlu, *Bursalı Lâmiî Çelebi Divanı'ndan Seçmeler*, Ankara 1989, s. 40.